

Ton Steeman
20 november 1996
Gewijzigd en aangevuld januari 2006

Over dit boekje

U hebt het mis als u denkt dat dit een somber boekje is. Het onderwerp is dan wel de begraafplaats aan de Soerenseweg, maar uit de inhoud spreekt toch niet alleen maar droefenis.

Dit boek gaat over een stuk Apeldoornse cultuurgeschiedenis; over het prachtige park en over leven en werken van Apeldoorners die hier hun laatste rustplaats hebben.

Zij leven nu weliswaar niet meer temidden van ons, maar zij hebben tijdens hun leven allemaal, de een meer dan de ander, iets voor Apeldoorn en voor hun tijdgenoten betekend. Enkelen hebben in hun tijd zelfs zoveel invloed uitgeoefend dat die vandaag de dag nog merkbaar is. Het is dus de moeite waard aandacht te schenken aan het honderdjarig bestaan van deze begraafplaats.

Inhoud

	<i>bladzijde</i>
Inhoud	5
Inleiding	7
I: Wat vooraf ging	9
II: Begraven in en om de kerk	13
III: Begraafplaats Loolaan	21
IV: De nieuwe begraafplaats aan de Soerensche Grintweg	23
Symbolen en hun betekenis	34
V: Beschrijving van een aantal graven	37
Geraadpleegde bronnen en literatuur	82

Inleiding

Een paar algemeen bekende uitspraken over het menselijke bestaan luiden: *"Zolang de dood bestaat, is men zijn leven niet zeker"*; en *"Zolang er leven is, is er dood"*.

Ons bestaan, ons leven, is onlosmakelijk verbonden met het einde daarvan, dus met de dood. Ook in onze omgeving, die toch zo gezond heet te zijn, is dat het geval.

Ieder van ons krijgt ooit te maken met de dood, hoe onprettig we dat ook vinden. Wij moeten met die wetenschap leven.

In de loop van de geschiedenis zijn er grote verschillen aantoonbaar in de manier waarop met de doden wordt omgegaan. Er werd en wordt begraven, er werd en wordt gecremeerd, maar de manier waarop verschilt.

In dit boekwerkje beperkt de schrijver zich tot de grote lijn, en in het bijzonder tot Apeldoorn en de Veluwe.

De ontwikkeling in 100 jaar

I. Wat vooraf ging

1. De prehistorie

Ongeveer 3000 jaar voor Christus werd de Veluwe bewoond door mensen die hun doden begroeven in een heuvel. Soms werden wel 50 doden in een heuvel aangetroffen.

Van die grafheuvels zijn in onze omgeving nog vele aanwezig, bijvoorbeeld in de Hunneschans bij het Uddelermeer. Deze grafheuvel dateert van omstreeks 2400 voor Christus.

Ook in Apeldoorn zelf vinden we nog enkele grafheuvels. Een mooi voorbeeld is de heuvel in het "Bosje van Briët", tegenover de Heuvellaan-school achter "Boschruut".

Hunebedden

Daar waar grote stenen voorhanden waren, vooral in Drente, werden de doden begraven in Hunebedden.

Lijkverbranding

Omstreeks 1000 voor Christus werden de doden veelal verbrand en de resten bijgezet in urnen. Deze urnen werden begraven in lage heuvels, soms ook in de bestaande grafheuvels. In onze omgeving zijn veel urnenvelden aangetroffen, onder andere in Driehuizen.

Lijkverbranding bestaat overigens al bijzonder lang. Het kwam voor in de Griekse oudheid en ook bij de Romeinen.

Door de invloed van het Christendom is lijkverbranding op de achtergrond gekomen, het werd door de kerk zelfs verboden. Christus was immers zelf begraven en weer uit het graf opgestaan. Overledenen dienden volgens de kerk te rusten in hun graven tot de jongste dag om dan gewekt te worden voor het Laatste Oordeel. Men verwachtte dat Christus voor dat oordeel uit het Oosten zou komen. De doden werden daarom meestal begraven met de voeten in oostelijke richting, zodat de opgestane dode zijn verlosser direct zou zien.

(Later veranderden de inzichten, in 1914 werd in Velsen het eerste crematorium in ons land in gebruik genomen. In 1968 werd cremeren wettelijk gelijkgesteld met begraven.)

2. De Romeinse tijd en de Veluwe

In de Romeinse tijd nam de bevolking van de Veluwe af. Pas omstreeks 600 na Christus nam die weer wat toe. Ook uit die tijd zijn er nogal wat grafvelden aangetroffen.

Zand op de Veluwe

Een paar eeuwen later werd een groot deel van de Veluwe onbruikbaar. Daar waar eerst welvarende nederzettingen waren ontstonden door een lange periode van uitzonderlijke droogte kleine zandwoestijnen. Een goed voorbeeld daarvan is de nederzetting Oud-Kootwijk, die nu geheel onder het zand is verdwenen. Later was ook de ijzerwinning oorzaak van het verdwijnen van de bossen. De wind kreeg ook hierdoor meer vat op het zand, waardoor nog meer zandverstuivingen konden ontstaan.

3. Middeleeuwen

De rand van het hoge gebied van de Veluwe werd daardoor nu belangrijker. In de middeleeuwen, tijdens de bloeiperiode van de rond Apeldoorn florerende ijzerindustrie, was deze streek dan ook relatief dicht bevolkt.

In de nu volgende eeuwen werd Apeldoorn steeds belangrijker als recht- en vergaderplaats. In het Herenhul in het Engelandersholt werd niet alleen rechtgesproken. Ook werden daar vaak gewichtige zaken geregeld, zoals het inzweren van een nieuwe hertog van Gelderland.

In Apeldoorn werden bovendien vaak bijeenkomsten gehouden van de Hanzesteden, hoewel Apeldoorn daar zelf niet bijhoorde, de laatste in 1486. De ligging van het dorp was namelijk erg gunstig. En het was niet ommuurd, zodat men er ongecontroleerd in en uit kon.

4. Latere tijd

Apeldoorn was, gezien in het toch betrekkelijk kleine verband van de Veluwe, door die gunstige ligging op een knooppunt van enkele handelswegen, een redelijk belangrijk kerkdorp.

Bij dat kruispunt van wegen stond al in de twaalfde eeuw de Mariakerk (op het huidige Raadhuisplein). Dit kerkje is later een aantal keren vergroot. De laatste versie daarvan, uit de 16e eeuw, werd tenslotte in 1842 afgebroken, zodat een marktplaats ontstond, het huidige Raadhuisplein.

II. Begraven in en om de kerk

Ongeveer in de derde eeuw na Christus begon de heiligenverering. Deze heiligen werden spontaan door het volk uitgeroepen en vereerd. Op plaatsen waar zo'n heilige begraven was werd later vaak een kerk gebouwd, of een klooster gesticht. Het altaar kwam dan recht boven het graf van die heilige. Omdat iedereen graag zo dicht mogelijk bij die heilige begraven wilde worden ontstond later de gewoonte om doden in de kerk te begraven. Die plaats bood voordelen bij het laatste oordeel, zo dacht men.

Toen men eenmaal gewend was doden in een kerk te begraven ging men ook in kerken waar geen heilige begraven was hun doden bijzetten. Wellicht bracht men daarom later relikven, overblijfselen van een heilige, naar het altaar van zo'n kerk. Dat had bovendien als voordeel dat er meer doden in de onmiddellijke omgeving van (een relik van) een heilige konden worden begraven.

Klasseverschil

Het in de kerk begraven worden was in de begintijd alleen weggelegd voor de meest vooraanstaande personen; hoge geestelijken, vorsten, graven, kasteelheren enzovoort. Later kregen ook de gegoede burgers een laatste rustplaats in de kerk.

Hoe dichter bij het altaar met de relikven van een heilige men begraven werd hoe duurder de plek was. Op die manier ontstond het klasseverschil in graven.

Minder gefortuneerden en armlastigen werden meestal buiten de kerk begraven, in de hof (=tuin) van de kerk, op "het kerkhof". Eerst werd anoniem begraven, zonder aanduiding van naam of functie. De later ontstane gewoonte op de zerken in de kerk opschriften te zetten werd overgenomen door anderen, waardoor het gebruik van zerken en opschriften algemeen werd. Ook hierbij kwam het stands- en klasseverschil tot uitdrukking.

Rare gewoonte

Eigenlijk was dat een rare gewoonte, dat begraven in de kerk. Daarvoor moest de vloer weer worden opgebroken en een graf gegraven voor het stoffelijk overschot. Omdat de ruimte in een kerk beperkt is werd er gewoekerd met die ruimte. Men lichtte de hand met de voorschriften, dekte de kisten af met te weinig aarde, ruimde oude graven te snel, hield te weinig tussenruimte tussen de graven enzovoort. De atmosfeer van de kerk werd daardoor vaak verpest.

Het tijdstip waarop een overledene in de kerk werd begraven verschilde

*Graafwerkzaamheden op
het Raadhuisplein.*

ook met de som gelds die de nabestaanden daaraan wensten te besteden. Begraven worden tijdens een kerkdienst was duurder dan op andere tijden, en worden begraven tijdens de preek was natuurlijk helemaal het toppunt van deftigheid, en dus het kostbaarst.

Zo'n dure begrafenis tijdens de kerkdienst gaf veel overlast, vooral stankoverlast. Daar komt de uitdrukking "Rijke Stinkerd" ook vandaan. Dit was soms zo erg dat er mensen flauw vielen. Er kwam steeds meer tegenstand tegen deze gewoonte. Het begraven tijdens een kerkdienst werd dan ook een paar keer verboden, onder andere in 1602 en 1617.

Langzaam drong ook het besef door dat de kerk een ongezonde omgeving werd met al die stoffelijke resten onder de vloer, met gevaar voor besmettelijke ziektes en epidemieën als graven open gemaakt werden, zeker als er al een besmettelijke ziekte heerste.

De situatie in Apeldoorn

Ook in de dorpskerk van Apeldoorn werden belangrijke personen begraven. Rondom deze kerk was een ommuurd kerkhof. Aan de noordkant liep dit kerkhof door tot aan de Deventerstraat. De huidige Prinsengang was een pad dat er dwars overheen liep naar de kerk toe.

In 1989 werd bij de opgravingen op het huidige Raadhuisplein de grafkelder gevonden van de familie Bentinck. Deze familie behoorde tot de vroegste bewoners van het kasteel Het (Oude) Loo (vanaf 1487, Willem Bentinck is overleden in 1543).

Ook de grafstenen van de laatste bewoners van het Oude Loo, Willem van Ulft en zijn vrouw Johanna Maria van Stepraedt, werden toen teruggevonden.

Johanna van Stepraedt overleed in 1668, Willem van Ulft in 1678.

In opdracht van hun zoon Johan Carselis van Ulft werd in 1684 op hun graf in de kerk een enorme grafsteen aangebracht. Dat was dus in het jaar waarin hij het kasteeltje met de bijbehorende bezittingen voor 90.000 Carolusguldens verkocht aan stadhouder Prins Willem III, de latere Koning-Stadhouder, de bouwer van het zomerpaleis.

NB: Ook in 1996 werden bij graafwerkzaamheden op het Raadhuisplein nog stoffelijke resten gevonden die op de algemene begraafplaats aan de

Soerenseweg werden herbegraven. Ook werd toen in de kerk weer een grafkelder ontdekt en het fundament van de eerste toren.

Politieke discussie

Omstreeks 1770 begonnen er stemmen op te gaan om het begraven in de kerk helemaal te verbieden. Er kwam een discussie op gang over het nut en de noodzaak om begraafplaatsen buiten de bebouwde kom aan te leggen.

Deze nieuwe opvattingen werden in het politieke vlak getrokken. Vooral de Patriotten stonden positief tegenover deze nieuwigheid. De Orangisten of Prinsgezinden bleven er de voorkeur aan geven met hun voorouders te worden verenigd in de kerk (de Oranjes worden nog steeds in de kerk bijgezet, dat zou hier nog best iets mee te maken kunnen hebben).

Hier en daar liepen de gemoederen tegen die patriotse nieuwigheid zo hoog op dat er sprake was van volksoproer, zoals in Zwolle (1779), in Arnhem (1783) en in Tiel (1787).

De "buiten" begraven overleden personen werden daar door orangisten met gebruik van geweld weer opgegraven en herbegraven in de kerk of, zoals in Arnhem, op de stoep gelegd bij de burgemeester.

De Franse tijd

De patriotten wonnen uiteindelijk. Tijdens de Bataafse Republiek (1795-1806) werd het begraven in de kerken verboden. Ook tijdens het Koninkrijk Holland van Lodewijk Napoleon en in de Franse tijd daarna (1806-1813) bleef dat zo.

Er werd nu bovendien bepaald dat de begraafplaatsen buiten de steden moesten worden aangelegd.

Die maatregel lokte weer veel protesten uit, natuurlijk vooral van de burgers die zich al van een plaatsje in de kerk hadden verzekerd.

Koning Willem I

Willem I, die 30 november 1813 als soevereine vorst in het land terugkeerde, herstelde al direct in december het recht van vooraanstaande personen om in de kerk te worden bijgezet. Hij was het kennelijk met die beter gesitueerden eens. Bovendien was de regeling tijdens de Bataafse Republiek ingevoerd door de patriotten, tegenstanders van Oranje.

Hierdoor kon Admiraal van Kinsbergen, de weldoener van Apeldoorn, die door Willem I in de adelstand was opgenomen en in 1819 op Welgelegen overleed, toch weer in de dorpskerk worden begraven.

Nieuwe regeling

Maar uiteindelijk zegevierde het gezond verstand en kwam er toch een eind aan die gewoonte.

Het begraven in de kerk werd per 1 januari 1829 verboden, en gemeenten met meer dan 1.000 inwoners, dus ook Apeldoorn, werden verplicht een begraafplaats aan te leggen buiten de bebouwde kom. Daar kwam voorlopig niet zoveel van terecht. Burgemeester A.J.J.A. Baron van Heeckeren tot de Heest had geen haast. In november 1828 werd een "Reglement" aangenomen dat in zou gaan op 1 januari 1829, maar in december werd die invoering alweer uitgesteld.

In dit "Reglement op gebruik en administreren der begraafplaatsen", stond onder veel meer dat er begraven moest worden tussen zonsopgang en zonsondergang en wel "in stilte". Het zogenaamde "overluiden", het luiden van de kerkklok tijdens de begrafenis, werd streng verboden.

De aanleg van het kerkhof, die werd begroot op ruim f 3.000,-, moest gereed zijn op 15 januari 1829, "tenzij vorst of ander hemelweder" dit zou verhinderen.

Het plan voorzag in "een ijzeren hekken", twee huisjes, waarvan een diende als woning voor de doodgraver en een "ter plaatsing van lijken ingeval van vrees voor schijndoden", en een omheining door een gracht van 5 el 2 duim breed, waarbinnen een wal die een hoogte moest hebben van 1 el en 2 palm. Pas in juni 1829 kwam het plan tot uitvoering.

Er was geen goede administratie van de oude graven in en rond de dorpskerk. Daarom werd nu ook een nominatieve staat opgemaakt "van elk en eenigelijk welke vermeende recht te hebben op eigen graven". Uit die staat blijkt niet alleen dat er nog 11 burgers het recht op een graf in de kerk bezaten, maar ook dat Z.M. de Koning der Nederlanden over een grafkelder beschikte!

N.B.: Waarschijnlijk is dit de grafkelder onder het koor waarop 17 juni 1820 Wilhelmina van Pruisen, de weduwe van Stadhouder Willem V,

Het kerkhof aan de Loolaan.

werd begraven. Willem V was in 1806 in "ballingschap" overleden. Zij kwam in 1814 naar ons land terug en vertoefde graag en veel op Het Loo. Toen zij hier in 1820 overleed werd de Nieuwe Kerk te Delft net gerestaureerd en was daardoor onbruikbaar. Daarom werd zij met groot ceremonieel en onder een enorme belangstelling in de dorpskerk van Apeldoorn bijgezet.

Twee jaar later werd zij per schip naar Nijmegen en vandaar per jacht overgebracht naar de grafkelder van de Oranjes in Delft.

Al met al duurde het nog heel wat jaren voor het kerkhof uit het dorpscentrum zou verdwijnen. Het samenvallen van een aantal factoren had echter tot gevolg dat er toch wat schot kwam in deze zaak.

In de eerste plaats was de dorpskerk, de oude Mariakerk, die inmiddels ook al te klein was geworden, aan groot onderhoud toe. Daarom begon men aan afbraak van deze kerk te denken, in combinatie met het verwijderen van de begraafplaats uit de bebouwde kom.

Ten tweede was er de financiële steun van de Koning, die in 1835 een duit of wat in het zakje deed voor een nieuwe kerk, onder voorwaarde dat die kerk halverwege het dorp en Het Loo kwam te staan.

Een andere factor was het feit dat in 1838 de economische situatie zodanig was verbeterd dat er behoefte ontstond aan meer ruimte om een markt te houden. Ook daarvoor werd een oplossing gezocht.

Tenslotte zal ook het feit hebben meegewerkt dat de gemeenteraad in die tijd vergaderde in een bovenzaaltje van de herberg Het Hert. Dat begon knap lastig te worden in de groeiende gemeente. Daarom wilde de Raad nu eindelijk ook wel eens een echt gemeentehuis.

Er werd nu naar een mogelijkheid gezocht al deze zaken in een klap te regelen.

Men ging voortvarend aan de gang, alhoewel het nog wel even duurde voor de plannen tot uitvoering kwamen.

In 1840 werd besloten de kerk af te breken en openbaar te verkopen. Een ontwerp voor een nieuw gemeentehuis tevens rechthuis werd goedgekeurd.

In 1841 werd dit plan aangevuld. De gevangenis, die onder het gemeentehuis/rechthuis kwam, werd ook geschikt gemaakt als huis van bewaring, en wel voor zes gevangenen, eventueel zelfs voor twee

gevangenen per vertrek.

In 1842 werd de kerk afgebroken en het kerkhof geruimd. Dat ruimen gebeurde in het nachtelijk duister, onder de persoonlijke leiding van burgemeester Baron van Rhemen van Rhemenshuizen. Dat dit ruimen niet erg zorgvuldig gebeurde bewijzen de opgravingen op het Raadhuisplein in de negentiger jaren. Dat daar ook een goeie kant aan zat blijkt uit het feit dat er ook nu nog interessant materiaal kon worden gevonden, zoals de zerk van de familie van Stepraedt en het fundament van de eerste kerktoren.

Ook het gebeente van de admiraal werd opgeruimd, zijn grafsteen werd bewaard (om te gebruiken voor een monument dat er nog steeds niet is) en staat nu in het historisch museum, evenals de grafsteen van Stepraedt en zijn vrouw.

De overige grafstenen zijn allemaal verdwenen. Verkocht, gebruikt als stoepen, kapotgeslagen voor verharding van wegen en dergelijke. Een aantal grafstenen lag ter versterking tegen de muur van de oude watermolen van Christiaan Geurts aan de Grift.

In februari 1843 werd het nieuwe gemeentehuis/rechthuis feestelijk in gebruik genomen

III. De begraafplaats aan de Loolaan

De eerste begraafplaats buiten de bebouwde kom werd dus, zoals gezegd, buiten de bebouwde kom, halverwege Het Loo, aangelegd in 1829. In 1842 werd, tegenover deze begraafplaats, een nieuwe kerk gebouwd (afgebrand 1890, herbouwd in de huidige vorm).

Deze begraafplaats is meer dan honderd jaar in gebruik geweest. In juli 1923 werd de 80-jarige mevrouw Adriana JH Prins als laatste op deze begraafplaats ter aarde besteld. Precies 30 jaar na de sluiting, in 1953, werd begonnen met het ruimen van ook deze begraafplaats.

Op het terrein, dat na de ruiming de naam kreeg van Park Loolaan, kwam in 1965, op initiatief van burgemeester Des Tombe, de schouwburg Orpheus met het grote parkeerterrein daarachter.

Herbegravenissen

Hoewel de tegenwoordige begraafplaatsen helemaal niet meer rond de kerk liggen wordt in het spraakgebruik nog vaak de term "kerkhof" gebruikt.

De sluiting van het kerkhof aan de Loolaan in 1923 en de voor 1953 aangekondigde ruiming heeft geen groot aantal verplaatsingen van overledenen opgeleverd.

In het jaar van de sluiting slechts een, in 1924 drie, in 1928 twee. Vermeldenswaard zijn de volgende herbegravenissen.

Daendels/Roosegaarde Bisschop

In 1929 en 1930 werden Aleida Elisabeth Reiniera (Betsy) Roosegaarde Bisschop-Daendels, overleden in 1907, en haar zoon Jan Herman Roosegaarde Bisschop, die in 1910 was overleden en elders begraven, hier weer verenigd.

In het jaar 1976 werd haar in 1882 in Indië overleden man Philippus Roosegaarde Bisschop hier ook nog bijgezet. Aan deze families is in hoofdstuk IV aandacht gegeven.

Tutein Nolthenius

Ook in 1953 en 1954 zijn nog enkele graven verplaatst naar de nieuwe begraafplaats aan de Soerense grintweg, onder andere van de familie Tutein Nolthenius. Ook over deze familie kunt u in hoofdstuk IV meer lezen.

IV. De nieuwe begraafplaats aan de Soerenseweg

Aankoop grond door B&W

Het College van B&W kocht in mei 1895 van de heer H. Hoegen Dijkhof een perceel heide met opslag, ruim 16 hectare, voor de prijs van f 5.166,30. Gedeputeerde Staten keurden dit besluit goed op 19 juni.

De gemeenteraad was boos over dit eigengereide optreden van het college. Het besluit werd door het college verdedigd met het argument dat al in 1896 behoefte zou bestaan aan een nieuwe begraafplaats, "tenminste voor het begraven van onvermogenen". (NB: er zou ook een verband kunnen zijn met de bouw in 1892 van de huidige Grote Kerk, die in de plaats kwam van de in 1890 verbrande kerk).

De totale kosten van de aanleg van deze nieuwe begraafplaats werden geraamd op f 15.660,-.

De ingangspartij, bestaande uit een woonhuis, het lijkenhuis en het toegangshek, is in 1896 naar een ontwerp van de Apeldoornse architect J.A. Wijn gebouwd door G. Wegerif voor f 5.540,-. Hij werd betaald in drie termijnen. Het hek werd geleverd en ook gesteld door W. Wiersinga, kosten f 2.720,-.

In oktober van dat jaar werd ook besloten dat er in 5 klassen zouden kunnen worden begraven in plaats van 4.

In februari 1896 werd het spitwerk gegund. Ook besloot de gemeenteraad toen de beplanting langs de Soerense Grintweg voort te zetten tot de nieuwe begraafplaats en "Hare Majesteit de Koningin Weduwe dank te betuigen voor het daarvoor en ten behoeve van de nieuwe algemene begraafplaats geschonken plantsoen".

(NB: met plantsoen werden de planten bedoeld die nodig waren voor de aanleg van wat wij tegenwoordig plantsoen noemen).

In maart 1896 besloot het college de opdracht tot het beplanten, die was verstrekt aan de firma Groenewegen uit De Bildt, uit te stellen tot het najaar. Hij zal dan worden uitgenodigd over te komen teneinde een opgave te krijgen van "het soort en het getal van het plantsoen dat door hem zal worden geleverd". Zo geschiedde.

In oktober stuurde Groenewegen de rekening van f 950,50 die in januari 1897 werd betaald.

Groenewegen leverde in totaal 2.271 planten, waaronder 350 heesters, honderden prunussen, sering en rozen, een groot aantal thuyas,

4 "Abrès Canadiensis", juniperus in 3 soorten, weigelia's, enzovoort. In het totaalbedrag was ook begrepen het loon en de reis- en verblijfskosten voor de opzichter, die 5 weken in Apeldoorn verbleef, totaal f 260,-.

In de gemeenteraadsvergaderingen van maart en april 1897 is over die beplanting uitgebreid gediscussieerd. De burgemeester moest zich onder meer verantwoorden voor het feit dat het college had gekozen voor de erg dure plannen van de niet-Apeldoornse heer Groenewegen. Een bedrag van bijna f 1.000,- was toen ook nogal wat. Het jaarsalaris van de burgemeester bedroeg f 2.400,-, van de gemeentesecretaris f 1.600,-. Voor een opzichter werd voor 12 dagen f 36,- betaald. Logies voor 12 dagen kostte f 10,-.

Het schijnt dat het college toch een beetje een les had geleerd, want in 1900 levert de Apeldoornse firma Klaas van Nes, dezelfde die in 1919 zo bekend is geworden door het ontwerp en later de gedeeltelijke aanleg van "Tuinstad Berg en Bosch".

Dood Burgemeester van Hasselt

Burgemeester van Hasselt overleed vlak na die enerverende vergaderingen, op 8 mei, plotseling aan een hartaanval.

Op 12 mei 1897 werd hij onder overweldigende belangstelling als allereerste op de nieuwe begraafplaats ter aarde besteld. Zijn graf ligt recht voor de ingang in het middenpad.

Het heeft nog een hele tijd geduurd voor de begraafplaats helemaal gereed was. De eerstvolgende begrafenis na die van de burgemeester was die van wethouder Gerrit Klaarhamer. Deze begrafenis vond plaats op 6 november 1899.

Pas op 1 januari 1900 werd het kerkhof officieel in gebruik genomen.

Door de grote groei die Apeldoorn aan het begin van de 20e eeuw doormaakte werd uitbreiding van de begraafplaats noodzakelijk.

In 1915 kwam die uitbreiding er.

Het ontwerp voor die uitbreiding is waarschijnlijk van de hand van de gemeente-architect De Zeeuw. De begraafplaats werd naar drie richtingen vergroot en kreeg nu de vorm van een zeshoek. De grenzen werden ongeveer zoals die nu nog zijn: Soerenseweg-Jachtlaan-Schuttersweg-Planetenlaan-Zandloperweg.

Monument

In 1987 kwam de ingangspartij van het kerkhof op de gemeentelijke monumentenlijst. De omschrijving geeft aan dat het gaat om de in neo-renaïssancestijl gebouwde aula en dienstwoning, met trapgevels en natuurstenen sierornamenten, en daartussenin een monumentaal toegangshek.

De ontwikkeling van de begraafplaats in 100 jaar

De opzet en aanleg van de begraafplaats kan worden onderscheiden in twee delen.

Het oudste deel, uit de negentiende eeuw, is aangelegd in een landschappelijke, romantische stijl, ruim opgezet, met schilderachtige elementen, doorkijkjes, gebogen paden en een grote diversiteit in beplanting.

Het nieuwere deel, uit het begin van de 20ste eeuw, is strakker en formeler.

Dat was, naast een verandering in mentaliteit en een andere kijk op de dood, ook een gevolg van het feit dat de bevolking enorm toenam en er zorgvuldiger moest worden omgesprongen met de beschikbare ruimte.

Ook in de graven en de grafstenen zelf zien we een verandering in de tijd.

Veel voorkomend is de plat liggende steen omgeven door een hekwerk. De hekwerken hebben vaak de vorm van een ledikant, waarmee de "laatste rustplaats" wordt gesymboliseerd. Ook in andere materialen vinden we deze vorm vaak terug.

Veel van de graven zijn omgeven door soms bijzonder fraai uitgevoerde hekwerken. Het graf van burgemeester van Hasselt is daarvan een goed voorbeeld, maar u zult er bij uw wandeling over de begraafplaats nog meer tegenkomen.

Voor de gedenkstenen werd meest materiaal gebruikt dat weerbestendig was. De zerken vaak van hardsteen, de ornamenten van marmer, graniet en zwerfsteen en ook brons.

Later werden ook andere materialen gebruikt, als cement, beton, baksteen of kunststeen en ook het nieuwe materiaal marmerglas, een gegoten glasmengsel.

Een bezoek aan dit kerkhof is zeer de moeite waard. Niet alleen vanwege de fraaie aanleg en de rust die er heersen, maar ook omdat dit een ontdekkingstocht kan worden zowel op het gebied van de natuur als van de Apeldoornse geschiedenis. Wij hopen dat dit boekje u daarbij als gids kan dienen.

De huidige beplanting

(een bijdrage van de gemeentelijke dienst Groen, Natuur en Landschap)

De begraafplaats kenmerkt zich door een landschappelijke aanleg die kenmerkend is voor de periode van de vorige eeuw; dat wil zeggen een aanleg met gebogen lanen, herkenningpunten in de vorm van cirkelvormige paden en beplante rotondes op knooppunten van de lanen, met doorzichten en enkele hoofdassen. Het geheel is omplant met een gevarieerde strook loof- en naaldbomen.

Een deel van de beplanting werd, zoals eerder vermeld, betrokken uit de kwekerijen van paleis Het Loo, onder andere esdoorns, tsuga's en rhododendrons.

Bomen

Tegenwoordig herkennen wij in het lanenstelsel de inlandse eik, de Amerikaanse eik, kastanjes, esdoorns, beuk en linden. Vooral de esdoorns hebben de laatste jaren veel te lijden van droogte en de afwisseling van extreme koude en vocht. De bomen worden zo langzamerhand vervangen door sterkere soorten.

Op de begraafplaats treffen wij solitaire bomen van nu ongeveer 100 jaar oud, onder meer berk, diverse soorten coniferen, rode beuken, kastanje, douglas, acacia, eik en tsuga. Ook treurbomen, zoals treur-es, treurlinde, iep en berk staan verspreid tussen de graven. Op het voorterrein markeert een hemelboom de toegang naar de begraafplaats. De laatste jaren zijn enkele oude uitgeleefde laanbomen vervangen door nieuwe soorten, zo werden bijvoorbeeld de kastanjes bij het hoofdpad direct na de entree vervangen door eiken. Op een van de ronde ruimten in de laanstructuur werd haagbeuk geplant en langs een dwarslaan de christusdoorn. Het ligt in de bedoeling langs de hoofdstructuur de inlandse eik als hoofdhoutsoort te handhaven.

Al deze bomen vormen het karakteristieke aanzien van deze bos-begraafplaats. Een aanzien dat voor het grootste deel bepaald wordt door de verspreide hoge bomen.

Een nieuw gedeelte is ingeplant met taxushagen waartussen de graven liggen aan graspaden. Het plan is om op onregelmatige afstanden in de hagen enkele solitaires te planten in de vorm van – op den duur – hoge bomen die het bosaanzicht vanuit de omgeving overnemen.

Struiken

Ook de struikenhaag kent een grote variatie. De struiken op de begraafplaats zijn in de loop van de tijd uitgegroeid tot fraaie vormen, onder andere krent, rhododendrons, enkele esdoorns, meidoorn, kornoelje, sering, jasmijn, forsythia, wintergroene sierkers en hulst.

De buitensingel rond de begraafplaats is beplant met hulst, beuk, eik, krent, douglas, picea's en rhododendrons.

Kruidenvegetatie

Door het ruimer stellen van de bomen en de struiken langs de rand van de begraafplaats heeft zich tegen de hekken een interessante kruidenvegetatie ontwikkeld die zich verder over de begraafplaats heeft verspreid. Enkele soorten die hierin voorkomen zijn zandblauwtje, lelietje van dalen, biggekruid, muizenootje, muursla, hengel, vingerhoedskruid, diverse soorten mossen op de stenen en korstmossen op de oude bomen. Een zeldzame vondst was de aanwezigheid van maanvaren en wespenorchis. Vooral de schaduwrijke plekken en onberoerde oppervlakten bieden de mogelijkheid voor heel veel schoons.

Paddestoelen

De Koninklijke Natuurhistorische Vereniging had een lijst samengesteld van ongeveer 30 soorten paddestoelen die op de begraafplaats voorkomen. Onlangs werd deze lijst aangevuld tot ongeveer 120 soorten. Uit deze inventarisatie, die door een particulier werd opgesteld en een rijk beeld geeft van de paddestoelenwereld, blijkt dat hier enkele zeldzame soorten voorkomen.

Ook is gebleken dat ongemaaide of minder gemaaide oppervlakten een rijke voedingsbodem vormen, evenals plaatsen waar de graven en de bomen ongemoeid blijven. Helaas is dit uit bedrijfsbeheer niet altijd mogelijk.

De toekomst

Belangrijk wordt geacht het bomenbestand te handhaven, niet alleen uit ecologisch en ruimtelijk verband, maar vooral voor de flora en de fauna. Er is nu op deze begraafplaats een rijk vogelbestand, met onder andere de groene en bonte specht, boomklevers, boomkruipers en goudvinken.

De afwisseling van lanen, bos en open ruimten met solitaire bomen en op den duur minder zwaar naaldhout is karakteristiek voor deze begraafplaats. Dit moeten wij zo houden.

In ruimer verband is de beboste ruimte in relatie met de dicht beplante wijken, onder andere Berg en Bos, in het kader van het stadsgroen en de ecologische verbindingroutes van zeer grote betekenis.

H.R. Barkhof, Dienst GNL.

Symbolen

Op diverse graven staan symbolen die verwijzen naar leven en dood.

Hieronder staan enkele symbolen met hun betekenis.

Afgetopte boom: symbool van het einde van het leven

Eikenblad/eikentak/eikels: onvergankelijkheid, onsterfelijkheid, eeuwig leven (een lauwertak van eikenblad betekende vaak onvergankelijke eer)

Klaproos: kortstondigheid van het leven

Palmboom: symbool voor het paradijs

Palmtak: symbool van de overwinning

Papaver: slaapbol, verwijst naar (eeuwige) slaap

Roos: liefde en vergankelijkheid

Treurwilg/teurboom: rouw en verdriet

Taxus: groen blijvende boom, symbool voor onvergankelijkheid, dood en rouw

Duif: liefde, onschuld, eenvoud

Slang: leven en dood, gif en genezing. Vaak afgebeeld als staartbijtend, wat duidt op oneindigheid maar ook op begrenzing

Vlinder: symbool van de onsterfelijke ziel en/of van de drie stadia van de menselijke ziel: leven, dood, wederopstanding.

Engel: overwinning, soms met een bazuin die verwijst naar het laatste oordeel. Ook: boodschapper van God, begeleider naar het hiernamaals

Bijbel/kruis/anker/hart: het geloof, de hoop en de liefde

Fakkelt/toorts, vaak twee gekruist en omgekeerd: symbool voor de wederopstanding

Handen, inelkaar grijpend: verbondenheid en liefde

Kaars: symbool van licht = Christus

Kruis: symbool van de dood van Christus

Lauwerkrans: onvergankelijkheid, eerbetoon, roem

Ledikantvorm: (laatste) rustplaats

Obelisk: met vier zijden en piramide-achtige punt symbool van standvastigheid en deugd

Poort of triomfboog: symbool voor de overwinning

Schedel en skelet: de kortstondigheid van het leven, de vergankelijkheid van de mens

Schelp: liefde, vruchtbaarheid, leven

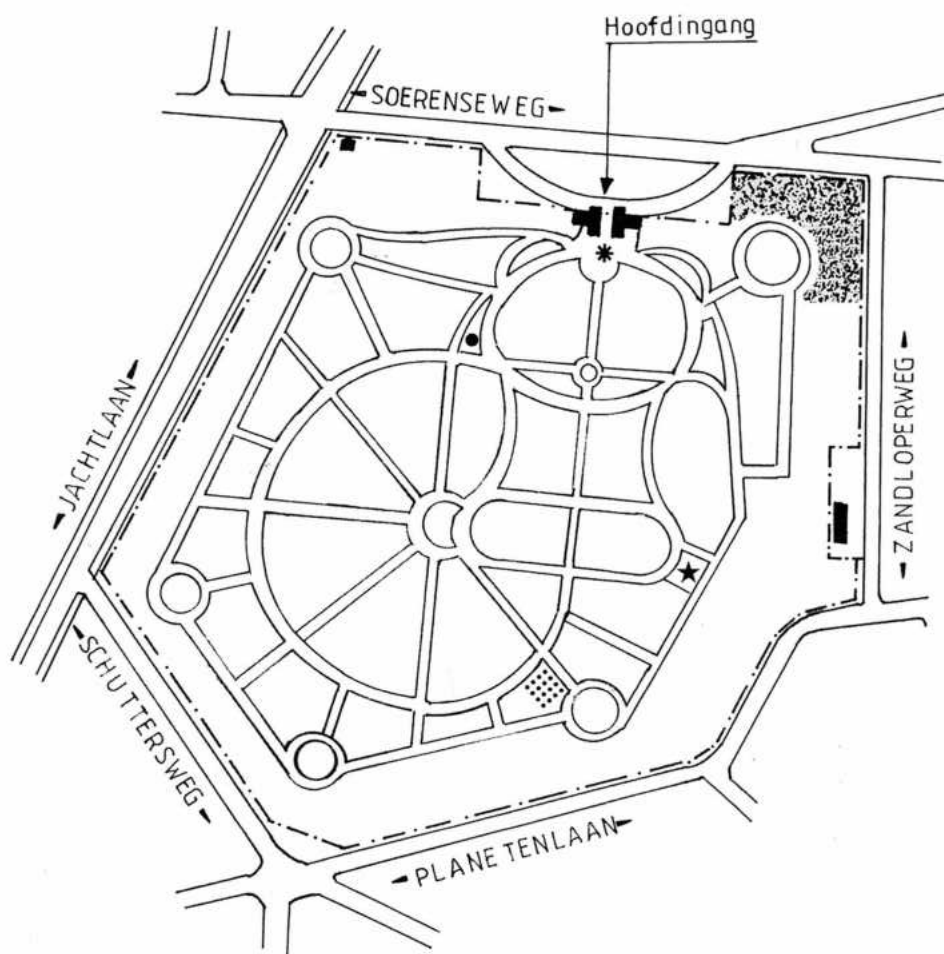
Urn: dood en rouw

Zandloper (soms gevleugeld): het kortstondige leven, het naderkomen van het stervensuur, vergankelijkheid

Zeis: attribuut van de dood, de onverbiddelijkheid van de dood

Afgebroken zuil: symbool voor het einde van het aardse leven

- * aula
- strooiveld
- ▣ kindergraven
- urnentuin
- ★ gedenkplaatsen

V. Beschrijving van een aantal graven

*) = graven die door het Monumenten Advies Bureau in Nijmegen zijn voorgedragen voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst (augustus 1996).

— Het nummer bij de beschrijving van een graf verwijst naar de plaats van het graf, zie de plattegrond van de begraafplaats. Daarachter staan tussen haakjes de klasse, het grafnummer en het eerste jaartal.

Twee nieuwe gedenktekens

Bij het betreden van de begraafplaats vallen links vooraan direct twee nieuwe gedenktekens op.

Zij zijn een herinnering aan de Apeldoorners die zijn gesneuveld of overleden in verband met de militaire acties in het voormalige Nederlands Indië en Nieuw Guinea. Hun namen en de eenheden waarbij zij dienden staan op de twee rechter stenen vermeld.

De linker steen is geplaatst als herinnering aan de Apeldoornse dominee Herbert Timens, bijgenaamd de parachutistendomeinee.

Tijdens de bezetting was Timens door de Duitsers opgepakt wegens ondergrondse activiteiten.

De titel Parachutistendomeinee kreeg Timens voor zijn verdiensten als veldprediker in Indonesië, waar hij bij het Korps Speciale Troepen werd opgeleid tot parachutist.

Later ging Timens ook nog als veldprediker naar Korea, waar hij in 1951 is gesneuveld.

Bestuurders

–1– *) (1-6. 1897)

Burgemeester Mr. J.A. van Hasselt (1872-1897).

Tijdens zijn burgemeesterschap waren er veel veranderingen. De HBS werd gesticht, de spoorlijnen aangelegd, het Oranjepark geopend. Er moest ook een nieuwe begraafplaats komen, de oude aan de Loolaan raakte langzaam vol. Het college kwam met plannen daarvoor. Zie verder Hoofdstuk IV.

Op 11 mei 1897 zou van Hasselt 25 jaar burgemeester zijn van Apeldoorn. Men was bezig met de voorbereidingen om dat te vieren. De burgemeester overleed echter op 8 mei plotseling aan een hartaanval. Op 12 mei 1897 werd hij onder overweldigende belangstelling als eerste op de nieuwe begraafplaats ter aarde besteld. Zijn graf is recht voor de ingang in het middenpad.

–2– *) (1-823/824. 1920).

Willem Mensink was wethouder in 1919 toen de eerste socialistische wethouder (van Trigt) werd aangesteld.

De volgende bestuurders uit de familie Mollerus werden begraven op de oude begraafplaats aan de Loolaan:

In 1919 Jhr Mr. G.W. Mollerus. Hij was kantonrechter, tevens raadslid, bestuurslid van vele organisaties en woonde aan de Regentesselaan (die toen Midellaan heette).

In 1920 Jhr G.W.H. Mollerus. Hij was gemeentesecretaris en woonde aan de Kerklaan.

–3– *) (1-356/357/358. 1909).

Familiëgraf M van Delden. Van Delden was wethouder. De familiegrafkelder is gemaakt door H. Wegerif.

Familie Tutein Nolthenius

Er zijn twee familiegraven:

—4— *) (1-804/805. 1930).

H.P.J. Tutein Nolthenius, burgemeester van Apeldoorn 1897-1910 en zijn echtgenote Jvr van Haften. Wit marmeren steen in neo-barokke stijl, ook te vinden op het andere graf van de familie, en wel

—5— *) (1-872. 1915).

Familie Tutein Nolthenius.

Dit enorme familiegraf is een vijfzijdig vak. In dit vak staan drie stenen, er liggen tien leden van de familie begraven.

Een geornamenteerde stèle waarop vermeld staan Gulian Eduard Hugo, opperhoutvester en jagermeester van H.M. de koningin en zijn echtgenote. Daarenboven een steen met opschrift Peter Marius, houtvester bij staatsbosbeheer en zijn echtgenote, en tenslotte een steen met opschrift H(endrik) R(udolf), rentmeester van het kroondomein, met zijn echtgenote Jvr Cornelia van Beijma thoe Kingma.

Maar daar blijft het niet bij.

Op 18 december 1953 zijn van de oude begraafplaats aan de Loolaan naar hier overgebracht:

Julie, de moeder van Peter Marius Tutein Nolthenius, die was overleden in 1865, haar zoon Dr. Mr. Peter Marius, burgemeester van Apeldoorn 1864-1872 en vader van de latere burgemeester H.P.J. Tutein Nolthenius, overleden in 1896, diens echtgenote Jeanne Fetmenger, overleden in 1905 en tenslotte Jan C.G. Tutein Nolthenius, overleden in 1905.

De twee burgemeesters Tutein Nolthenius

De beide burgemeesters hebben veel voor Apeldoorn betekend.

Een kort overzicht van hun levensloop.

1. *Pieter Marius Tutein Nolthenius*, geboren in 1814, slaagde in 1838 cum laude voor zijn artsexamen en promoveerde in de verloskunde. Hij werd arts in Arnhem, wat hem niet beviel. Hij ging rechten studeren en promoveerde in 1846. Hij werd advocaat en later rechter in Amsterdam. Ook dat beviel niet, hij koos wederom een andere weg en werd burgemeester van Purmerend, later van Haarlem. In 1859 verhuisde hij naar Deventer. Hier werden twee zoons geboren, Gulian en Henri Paul Jules.

In 1861 kocht hij aan de Loolaan de villa Swinemunde en in 1864 werd hij burgemeester van Apeldoorn.

Tutein was zeer sociaal voelend. Dat bleek uit zijn zorg voor de armen, het streven naar een "ziekeninrichting voor behoeftigen" en vooral uit een open brief aan de Apeldoornse bevolking waarin hij pleitte voor de oprichting van een openbaar armbestuur.

Hij kocht het weiland dat achter het (nu Oude) Raadhuis lag, en verkocht dit zonder winst door aan de gemeente voor een nieuwe grotere markt en als bouwterrein. In 1870 werden daar onder andere het postkantoor en de deftige school voor meisjes van mevr. Winkler Prins-Frackers gebouwd en aan de andere kant een rij huizen, waarbij De Poort van Kleef.

Met het onderwijs in Apeldoorn was het in die jaren niet geweldig goed gesteld. Toen de gemeente meer dan 10.000 inwoners kreeg moest er, volgens de wet, een HBS worden gesticht. In 1869 presteerde de gemeenteraad het echter om van die verplichting ontheffing te krijgen. Dit besluit was tegen het zere been van de burgemeester. Mogelijk was dat besluit de reden van zijn plotselinge aftreden in 1872 toen zijn zoons aan voortgezet onderwijs toe waren. Feit is dat de burgemeester op 11 april aankondigde dat hij "wegens geheel huiselijke omstandigheden" ontslag vroeg. Dit ontslag werd hem per 1 mei verleend. Nog diezelfde maand vertrok hij met vrouw en zoons naar het buitenland, waar de zonen diverse opleidingen volgden. In 1874 vestigde het gezin zich in Deventer en later in Zutphen. Inmiddels was Het Woldhuis in het bezit gekomen van de familie. Zoon Gulian ging dit landgoed beheren.

2. Henri Paul Jules Tutein Nolthenius

De jongste zoon van Pieter Marius Tutein Nolthenius was Henri Paul Jules, geboren in 1861. Na de buitenlandse reizen ging H.P.J. in Deventer naar de HBS en later naar het KIM (Kon. Instituut voor de Marine) om marine-officier te worden. Tijdens een zeereis op de Middellandse zee brak hij een been. Omdat dit been stijf bleef vroeg en kreeg hij ontslag uit de dienst.

Hij ging nu werken op de secretarie van Ede en later op het proviciehuis in Zwolle. In 1888, 27 jaar oud, werd Henri Tutein Nolthenius burgemeester van Vlissingen en negen jaar later, in 1897, burgemeester van Apeldoorn.

Een van de eerste daden van de nieuwe Apeldoornse burgemeester was

het vergroten van het uit 1842 daterende raadhuis (ontwerp De Zeeuw, bouwer Wegerif).

H.P.J. Tutein Nolthenius was ook zeer geïnteresseerd in de geschiedenis. Hij werd bestuurslid van de vereniging Felua die in 1896 was opgericht. In 1901 gaf hij de stoot aan de oprichting van de ambachtsschool in Apeldoorn.

Hij haalde de kunstenaar Pieter Puype naar Apeldoorn als leraar op die ambachtsschool.

—6— (2-1301. 1950).

Mr. W. Roosmale Nepveu

Burgemeester van Apeldoorn van 1910 tot 1934. Hij was gehuwd met Jvr de Bordes, het paar had één zoon en drie dochters.

Tijdens de eerste wereldoorlog groeide de onrust. Apeldoorn kreeg inkwartiering van legereenheden uit het noorden. In 1915 leidde dat tot grote problemen met de openbare orde. In 1918 was dat zo mogelijk nog erger, toen sloegen militairen in De Harskamp aan het muiten. Een deel van hen kwam naar Apeldoorn, waar het erg onrustig werd. De burgemeester vormde een noodcomité, maar het ging allemaal goed.

Tijdens die oorlog, in 1917, was er overigens nog een belangrijke aankoop gedaan. Apeldoorn kocht toen, op aandringen van de burgemeester, het landgoed Berg en Bosch van de heer Wils. Direct na die aankoop liet burgemeester Roosmale Nepveu het aangekochte gebied zien aan de heer K.C. (Klaas) van Nes, een plaatselijke landschapsarchitect, zoon van Hadriaan van Nes die hier in 1907 werd begraven. Zie voor enkele bijzonderheden over dat plan bij Hadriaan van Nes (nummer 18).

In de periode dat Roosmale Nepveu burgemeester was veranderde er veel op het bestuurlijke vlak. Het College van B&W werd een afspiegelingscollege, waardoor de heer van Trigt in 1919 de eerste socialistische wethouder kon worden.

Het eerste vrouwelijke raadslid was mevr. *Henriëtte Hoogstraal-de Haan*, een jodin die voor de SDAP in de raad zat. Al op 15 juni 1933 deed zij in de gemeenteraad het voorstel geen zaken meer te doen met Duitsland waar de joden en de communisten openlijk werden vervolgd. Dat voorstel werd met twintig tegen zeven verworpen. In december 1940 werd zij door de bezetter uit alle functies ontheven. Kort daarna werd zij op transport gesteld naar een concentratiekamp waaruit zij niet terugkeerde.

De bevolking van Apeldoorn nam in de periode Roosmale Nepveu toe van 36.000 tot 67.000. Er moest dus veel gebouwd worden. Bovendien moest die bouw ook aan de nieuwe wooneisen voldoen. Woningbouwvereniging De Goede Woning werd opgericht. Er was ruimte genoeg, en daardoor kon het bekende beeld ontstaan van een stad die volgebouwd is met vrijstaande huisjes met grote tuinen.

Bij zijn afscheid in 1934 werd hem een lantaarn aangeboden die geplaatst werd op het Raadhuisplein. In het park, bij de grote vijver, werd een monumentje geplaatst, aangeboden door het gehele personeel van de gemeente, oud-ambtenaren en oud-werklieden. Op de zuil is zijn portret in reliëf aangebracht, gemaakt door Prof. Huib Luns, de vader van de bekende Joseph Luns.

Tot 1937 bleef hij nog wonen in zijn villa aan de Loolaan. Hij verhuisde, maakte een aantal wereldreizen. Hij overleed in 1950 in Bussum maar werd hier begraven. Burgemeester Des Tombe legde toen op zijn graf een krans die was samengesteld met materiaal uit zijn geliefde Berg en Bos, een laatste saluut van de stad waar hij zo aan was gehecht. Door de zorg van de gemeente wordt tot op de dag van vandaag zijn graf onderhouden.

Handel, industrie, landbouw/veeteelt

–7– *) (1-17. 1901).

Graf van de familie **Von Zeppelin**, bestaande uit een eenvoudige grote liggende hardstenen zerk (Fa P. Meyer) zoals die vroeger ook in de kerkvloer lagen.

Carl Gustav von Zeppelin kwam in 1883 uit Freyburg (Zwitserland) naar Apeldoorn. Hij nam de in 1863 gestichte nettenfabriek over. Hij bouwde de fabriek uit tot een van de grootste nettenfabrieken ter wereld. Naar men zegt waren er slechte sociale omstandigheden, in het bijzonder na de invoering van gasverlichting en door de strafbepalingen, boetes van 10 cent voor te laat komen, praten onder het werk en dergelijke).

In de fabriek woedde in 1958 een van de grootste branden in Apeldoorn, met een schade van miljoenen en een dode, de brandweerman H. Jonker.

–8– *) (1-662. 1918).

Willem C. **Pannekoek** en echtgenote. Hellend geplaatste hardstenen zerk. Alle hoekdelen met zwart gelakte vellingkanten. Waarschijnlijk nazaat van de voormalige eigenaar van De Eendracht (voor 1869).

–9– *) (1-77. 1910).

W.H. **Wind**. Hij was voorzitter van de Nederlandse Maatschappij voor Tuinbouw en plantkunde afdeling Apeldoorn. Een klassieke hardstenen stèle. In het bovendeeel medaillon met bloemen verwijzend naar de functie. Het gedenkteken is gemaakt door de firma B. Teesink.

–10– (1-81. 1903).

Bruno **Tideman** Jr en Anna Tideman. Bruno Tideman Sr. kwam in 1837 naar Apeldoorn, waar in 1842 Bruno Jr ter wereld kwam. Hij werd winkelier en vervulde veel maatschappelijke functies. Hij was onder andere voorzitter van de Kamer van Koophandel, commandant van de brandweer en bestuurslid van de Sociëteit Apeldoorn aan de Kerklaan.

–11– (1-112. 1909).

Markus **De Wekker**. Hij opende in 1894 een boekhandel en drukkerij. Zijn zoon Willem en daarna kleinzoon Markus volgden hem op. In 1980 werd de zaak, die gevestigd was aan de Hoofdstraat op de hoek van de huidige bloemensteeg, opgeheven.

–12– *) (1-163/164. 1905).

H. **Versteegh**. De firma Versteegh had de hekwerkenfabriek "De Sprengen" waar veel van de hekwerken op deze begraafplaats en om villa's in de Parken zijn gemaakt. Het graf bestaat uit een dwars geplaatste licht hellende zerk in groot vak. Prachtig smeedijzeren hekwerk met rijk uitgewerkte hoekdelen.

–13– (1-224. 1914).

Jacoba **Moorrees**, 68. Mr. J.P. Moorrees uit Deventer zette aan de Deventerstraat een landbouw-ontginning op en liet daar een villa bouwen, Hohenheim. De ontginning van de 150 hectare woeste grond moest een model-boerderij opleveren. Dat werd geen groot succes. In 1925 is het landgoed verkocht. Op het terrein kwam toen de St. Josephstichting, nu De Wellen.

-14- *) (1-280/281. 1911).

Grafkelder familie **Talens**.

Het is een monumentaal graf in ledikantvorm, naar een ontwerp P.W. van den Beld, met liggende steen en hoge achterwand, graniet en brons. Bijzonder zijn de beide panelen in brons van de hand van P. Puype, twee treurende vrouwen waarvan een een palmtak draagt. Urnen op achterwand, guirlandes met papaverbollen.

Hier zijn begraven:

Marten Talens Sr, zijn vrouw Hilje Talens-Post, de zoon Hilbrand, dochter Albertina L Talens en Anje E Talens-Ebbens.

Marten Talens, een 49-jarige bankier uit het Groningse Winsum/Obergum kwam naar Apeldoorn om een totaal nieuwe richting in te slaan. Samen met de chemicus Schmidt begon hij in een kleine villa met schuur aan de Sophialaan een fabriekje voor "verven, lakken, vernissen en inkten, met gebruikmaking van stoom", zo staat in het goedkeuringsbesluit van B&W.

In 1908 kwam zoon Hilbrand in het bedrijf. Langzaam veranderde de fabriek in een wereldbedrijf. Rond 1900 waren er in Apeldoorn nog twee andere inktfabriekjes. De inktfabriek van D.C.L. Neelmeijer Jr aan de Stationsstraat werd in 1925 met personeel en al overgenomen door Talens, die van Blommestein Powalky aan de Brinklaan in de veertiger jaren.

Marten Sr, die woonde in het prachtige huis op de hoek van de Deventerstraat met de van Heutszlaan (nu bank van Lanschot), overleed in 1922, 72 jaar oud. De directie werd overgenomen door Hilbrand.

In 1927 bouwde de architect P.W. van den Beld ook het nieuwe kantoorgebouw aan de Sophialaan.

Hilbrand overleed in 1939. Er kwam een nieuwe directie met Marten Talens Jr. als algemeen directeur. Mr. C.G. Trouw, een aangetrouwd familielid, werd in de directie opgenomen. In 1956 trad Marten Jr. af als directeur. Hij werd als algemeen directeur opgevolgd door Mr. C.G. Trouw, die dat bleef tot 1968.

-15- (1-885/886. 1951).

Grafkelder familie **Trouw**.

Leendert Trouw overleed in 1951. Hij was gehuwd met Hilda A.J.L. Talens, dochter van Marten Talens Sr, de stichter van de bekende

verffabriek. Zij overleed in 1955. Leendert Trouw was de vader van Mr. C.G. Trouw die in 1939 algemeen directeur werd van de firma Talens.

–16– (1-305. 1914).

Peter en Herman **Kok Ankersmit**.

Zij waren zoons van de fabrikant van marokijnleder, voorzitter KvK, etc. die in 1886 was overleden).

–17– (1-263/264. 1906).

Pull/Gouda Quint/Ter Gunne.

Twee vroeg 20e-eeuwse neo-classicistische graftekens met geprofileerde basementen met grote frontons. Karakteristiek smeedijzeren hekwerk rond dit ruime graf.

Linker steen:

Elsa Chr Gouda Quint-ter Gunne, Deventer 1837-Apeldoorn 1906.

Jan H Plet 1863-1936 (was ook wethouder).

Henriette J Plet-Pull 1864-1955.

Op rechtersteen:

Albertus Pull ter Gunne 1870-1906.

Abraham Gouda Quint 1849-1937.

Wed Pull ter Gunne-Marius 1878-1968.

T.D.H. Pull was boekhandelaar/uitgever en grondlegger (in 1859) van de Apeldoornse Courant (eerst als weekblad), door zijn opvolger Abraham Gouda Quint voortgezet.

–18– (1-312. 1907).

Hadriaan **Van Nes**, boomkweker aan de Arnhemse Straatweg 520.

De oudste zoon, Klaas Cornelis, geboren in 1876, wordt ook boomkweker. Op Emmapark 1, een pension voor onderwijzend personeel en mensen uit Nederlands Indië, woont Gerarda Evelina Uilkens, onderwijzeres aan de Leerschool. Later komt zij in huis bij de familie van Nes. Er ontstaat een romance tussen Klaas en Gerarda, zij trouwen in 1907. Klaas staat ingeschreven als tuinarchitect en zijn vrouw, G.E. van Nes Uilkens, als letterkundige.

De gemeenteraad van Apeldoorn besloot in de vergadering van 1 februari 1917 tot aankoop van het landgoed Berg en Bosch van de erven Wils voor f 550.000,—. Bij dat landgoed behoorden ook enkele villa's, onder andere de villa Diana, Soerenseweg 178, die in 1904 door Wils is gebouwd.

Het "Plan van Nes"

Klaas van Nes kreeg nu opdracht om een plan te maken voor het ontwikkelen van de "Tuinstad Berg en Bosch", dus voor stedenbouw in en exploitatie van het nieuwe gemeentelijke bezit.

Op 22 april 1919 legde van Nes die plannen voor aan de gemeenteraad. Er werd een aanvang gemaakt met de uitwerking van die plannen.

In 1920 werd echter besloten de plannen met het gebied west van de J.C. Wilsaan niet meer tot uitvoering te brengen. Daaraan is het te danken dat de gemeente nu beschikt over het park Berg en Bos, met daarin tegenwoordig ook Apenheul.

–19– (1-185. 1915).

(.) Evert **de Haas**, 68.

Zeepfabriek De Haas en van Brero.

–20– *) (1-384. 1925).

Familiegraf **Tiethof**. Lourens Tiethof was geboren in Sioux County (VS) in 1871.

Staande steen van gepolijst donkergroen graniet, met zijpanelen. Tiethof was directeur van een kalkzandsteenfabriek (linkerpaneel met attributen), opperbrandmeester van Apeldoorn (rechterpaneel), net als Frederik Lourens, zijn zoon, die ook in dit graf ligt.

In 1923, bij de sluiting van de begraafplaats aan de Loolaan, is ook een Laurens Tiethof, +1909, overgeplaatst naar 2-695.

In 1924 zijn er meer overplaatsingen van de Loolaan, onder andere Grietje Brouwer en Maaike Nauta.

–21– *) (1-448. 1920).

Chris **Wegerif**.

Eenvoudig bij zijn levensfilosofie passend monument van zwerfkeien. In dit graf ook zijn vrouw en hun zoon Jan Henri.

Familie Wegerif

1. Chris **Wegerif** (1859-1920) was aannemer en aannemerszoon.

Hij bouwde onder andere de Korte Nieuwstraat. Hij was lid van de gemeenteraad en van Provinciale Staten. Hij ontwierp ook de Naald, de vroegere bioscoop *Minerva* aan de Paslaan en een aantal huizen,

waaronder de Halve Maan, Sunny Home en het huis van Puype aan de Tutein Noltheniuslaan 14, de Zeeuwse Knoop. Dat kan te maken hebben met de zeeuwse afkomst van zijn mooie vrouw, Agatha Gravenstein. Zij was ook kunstenares en had een batikatelier aan de Kalverstraat. Zij speelden beiden een rol in de ontwikkeling van het Art Nouveau of de Jugendstil.

2. Henk Wegerif

–22– (3-....)

Een andere bekende architect was neef Henk, een neef van Chris.

Dat we hier aandacht aan Henk kunnen geven is te danken aan de hoofdonderwijzer Anne Schilstra die overleed in 1935 en ligt begraven in dit graf.

De opdracht aan de toen 17-jarige Henk Wegerif voor het ontwerpen van een huis aan de Burglaan kwam van genoemde Anne Schilstra.

Hij moet wel bijzonder veel vertrouwen hebben gehad in de capaciteiten van deze jonge knaap met zijn vooruitstrevende ideeën, het was immers diens eerste opdracht.

Het huis, dat de naam *De Klaproos* kreeg, werd een bijzonder vriendelijk huis.

Zowel Henk als ook zijn neef Chris Wegerif ontwierpen niet alleen de huizen maar ook (delen van) het interieur.

Zo ook bij *De Klaproos*. De kleuren en een groot deel van het interieur werden door Henk ontworpen, zoals spiegels, banken, een kapstok, bedden, een tafel, een schrijfbureau. Aan de buitenkant en op de bovenverdieping zijn de originele kleuren nog aanwezig. Het huis is van buiten ook nog in de originele staat.

Henk bouwde later in Apeldoorn bijzonder veel huizen. Hij ontwierp de voormalige bibliotheek en de huizen *De Paschvieveer* en *De Pasch* aan de Regentesselaan nummers 8, 11 en 12, veel huizen aan de Billitonlaan, de Gardenierslaan en ook veel villa's. Hij verhuisde in 1925 naar Wassenaar. Ook daar en in Het Gooi bouwde hij nog veel fraaie huizen.

–23– *) (1-57. 1925).

Andries **van Driesum**, architect uit begin 20 eeuw van veel huizen in parkenbuurt waarvan een deel nu gemeentelijke monumenten zijn, zoals *Huize Berghorst* en de villa *Casa Blanca* aan de Mariannalaan 6 (Indische invloed, serres en veranda's).

–24– (1-663. 1918).

Johannes **Houtjes**, vermoord in 1918.

Op zaterdagavond 18 mei 1918 werd boer Houtjes in zijn boerderij Westeneng vermoord. De dader werd nooit gevonden.

Wat was er gebeurd? Het verhaal begint zo:

Op zondagmorgen 19 mei 1918 stormde Gerrit Vredenberg met klepperende klompen en een van angst vertrokken gezicht naar zijn ouderlijk huis aan de Eendrachtstraat.

“Kom es rap, zie heb Houtjes van kant emaa”, riep hij. Zijn familie er op af. Toen de optocht aankwam bij de boerderij - door de buurtgenoten altijd Houtjeshuis genoemd - zagen ze door een kapotte ruit van de woonkamer Houtjes zitten aan de ronde tafel, krant in de hand, maar dood.

Zijn boerderij stond waar nu het Westenenkerpark is. Veel huizen stonden er toen nog niet in die buurt. Aan het eind van de Koperweg was het voetbalveld van de Apeldoornse Geheel Onthouders Voetbal Vereniging (AGOVV).

Houtjes stond bekend als een eenzellige norse man die nauwelijks contacten had. De enige die wel eens bij hem kwam was een vrouw die vlak bij woonde in de Vrijenhoek, juffrouw van Diggelen.

Zij waarschuwde de politie. Die constateerde dat Houtjes was doodgeschoten met een schot hagel uit een jachtgeweer.

Na de moord is van de erven Houtjes grond gekocht door de in 1915 opgerichte Eerste Apeldoornse Woningbouwvereniging “De Goede Woning”. Deze vereniging had tot doel het verbeteren van de huisvesting van arbeidersgezinnen door tegen een matige huur woningen te bouwen die aan redelijke eisen voldeden. Dat complex kreeg al gauw de naam Houtjesdorp. In later jaren werd meer gesproken van de metaalbuurt, vanwege de toen ingevoerde straatnamen.

–25– (1-684. 1945/1973).

Gerard **Wijma**, geboren 1878, overleden op 30 september 1945, werd hier begraven, evenals in 1973 Albert H Wijma.

Gerard Wijma begon in 1897 op zeer kleine schaal met een houthandel. Aan de Oosterlaan in Zevenhuizen begon hij een houtzagerij en kistenfabriek.

Het bedrijf maakte een enorme ontwikkeling door, die vooral te danken was aan de nieuwe energiebronnen, zoals stoommachines en elektrische energie die de windmolens vervingen.

Nadat aanvankelijk alleen inlands hout was gebruikt werden later ook

tropische houtsoorten verwerkt die van alle delen van de wereld naar Apeldoorn kwamen.

De zaak is later overgenomen en voortgezet door de zonen Ab en Gerard en daarna weer door hun zoons Coen en Gerard.

Het bedrijf is later wegens de betere bereikbaarheid overgeplaatst naar Kampen.

–26– (2-66. 1909).

(.) Christiaan **Geurts**, 90 jaar oud.

De molen van Geurts was een watermolen op de Grift, ongeveer waar nu de Chr.Geurtsweg is. Hier werd graan gemalen. De Grift had hier en behoorlijk verval, zodat de molen een vrij grote capaciteit had. Door vervuiling van het water raakte de molen later in de problemen en verdween op den duur.

–27– (2-855. 1929).

(.) Peter **Neelmeijer**.

Peter was de zoon van D.C.L. Neelmeijer Jr en de kleinzoon van D.C.L. Neelmeijer Sr. Vader en zoon Neelmeijer hebben beiden veel voor Apeldoorn betekend. De oudste was meer dan 40 jaar hoofd van de Koningsschool die in 1851 door Koning Willem III was gesticht. Hij ging in 1893 met pensioen en overleed in 1900, waarna hij werd begraven aan de Loolaan.

De zoon was in Apeldoorn geboren (1858). Hij had eerst een sigaren-fabriekje en later een fabriek van kabinet-inkt.

Beiden waren betrokken bij de oprichting van de historische vereniging Felua in 1896. Neelmeijer Jr is directeur geweest van het museum Felua dat toen huisde op de bovenverdieping van het station Het Loo. Hij was ook een tijd voorzitter van de kamer van koophandel en raadslid.

Na zijn faillissement verliet hij Apeldoorn. De fabriek is overgenomen door Talens.

–28– *) (2-870. 1927).

Gerrit **Middelink**.

Een opmerkelijk grafmonument, vervaardigd door P. Puype. Het is een herinneringsmonument voor de activiteiten van Middelink. De staande steen is de Julianatoren, met in reliëf portretten van de overledene en (vermoedelijk) diens ouders. Op de liggende steen is een schaatsende figuur afgebeeld. Zijn dochter Jansje legde de eerste steen voor de Julianatoren. Ook zij ligt hier ook begraven, evenals zijn echtgenote.

Gerrit Middellink was eerst logementhouder, later caféhouder en huisschilder. Hij was uitbater van "De Ster", het driehoekige café op de hoek van de Stationsstraat en de Korte Kanaalstraat, en eigenaar van een limonadefabriekje.

Julianatoren

Aan de Amersfoortseweg had Middellink de uitspanning "Berg en Dal". Hier richtte hij in 1910 als extra attractie een Belvédère met uitzichttoren op. Vanaf deze toren kon in die tijd de hele Veluwe tot de Zuiderzee worden overzien, de bomen groeiden nog niet tot de hemel zoals tegenwoordig. De toren voldeed aan het doel, wat onder andere bleek uit het feit dat op 10 oktober 1929 maar liefst 50 mensen naar boven klommen om vandaar de verrichtingen te zien van de Graf Zeppelin die een bezoek bracht aan Apeldoorn.

Juliana-ijsbaan

In de vorige eeuw werd 's winters geschaatst op het kanaal en ander open water, zoals de vijver voor Marialust en in het Koninklijk Park. In het begin van deze eeuw legde Gerrit Middellink een particuliere ijsbaan aan op een terrein bij de Vlijtseweg. Middellink noemde ook zijn ijsbaan naar prinses Juliana.

–29– (3-430. 1949).

Halbe **Beeltje** dreef het laatste buurtcafé van De Nieuwe Enk, waar bekende types zoals Derk Sleutel en Floor de Gruwel menig borreltje tot zich namen. Er stond een biljart en er was een prachtige bierpomp van porselein. Achter de tap op een plank een rij tinnen maatjes. Je kon er ook jenever per maatje kopen, het was vroeger geen rijke buurt. In de eerste helft van de 20e eeuw werd in De Nieuwe Enk nogal wat gebouwd. Veel van de oude huisjes werden eerst nog gebruikt als schuurtje achter de nieuw gebouwde huizen, maar op den duur verdwenen ook die. Het laatst verdwenen de huisjes in het gebied tussen Bosweg en Soerenseweg, toen in de zestiger jaren de huidige Edelstenenbuurt werd gebouwd.

–30– (3-2091. 1945).

Herman Chr Joh **te Loo**, 81.

Deze te Loo, huisschilder, zat overal in, maakte bovendien een groot aantal tekeningen in een boekje over oud Apeldoorn. Ook was hij lid van veel commissies, bijvoorbeeld in die voor de "Kwartjesfontein".

–31– (1-26. 1909).

Karel Willem **van Muyden**

Grondeigenaar van Muyden legde enkele lanen aan en bouwde daar huizen. De Mariannalaan en de Frederikslaan zijn, zegt men, genoemd naar zijn twee kinderen.

De familie woonde in het huis WIRAH aan de Loolaan.

In dit graf liggen ook echtgenote Louisa A van Muyden-van Haastert, Frederik van Muyden met diens echtgenote Jkvr Helena Calkoen

Medici

–32– (1-29. 1935).

Leendert **Pot**. Dokter Pot vestigde zich in 1892 aan de Loolaan 71, naast de Koningsschool. Hij werd gemeente-arts. Later was hij voorzitter van de vereniging "Het Ziekenhuis" en in 1899 werd hij hofarts.

In 1901 kwam er een verdieping op het huis, voor een "sanatorium met huiselijk verkeer" voor dames en kinderen met bloedarmoede en malaria (er kwamen in die tijd steeds meer verlofgangers en Indische gepensioneerden naar Apeldoorn).

–33– *) (1-808. 1920. ASBUS).

Dokter **Geuken**. Dit is de eerste asbus die op deze begraafplaats is bijgezet. In 1932 werd in dit graf bijgezet de asbus van Noë, 66 jaar.

Dokter Geuken was huisarts van 1882 tot 1920. Hij was onder meer ook bestuurslid van het kinderziekenhuis Mary.

–34– (1-178. 1914).

Graf van de familie **Schilperoort**.

Cornelis Schilperoort was rijksveearts en oprichter van het Apeldoornse Onderlinge Veefonds, zoals het opschrift op de steen ook vermeldt.

Hij woonde aan de Loolaan.

NB: dit is de grootvader van Kees Schilperoort, die vooral bekend werd van de radio (Bietenbouwers, Gait Jan Kruutmoes, Boertjes van Buuten, Raden Maar). Kees groeide op bij Het Loo, waar zijn vader, die secretaris was bij de Intendance van Het Loo, ook woonde. Kees heeft ook op het paleis gewerkt, tot 1956 toen hij in vaste dienst kwam bij de KRO.

–35– *) (2-1056. 1932).

H.P. **Penning**, arts, en echtgenote.

Forse staande steen waarop in reliëf het door P. Puype gemaakte portret van Penning en een esculaapmotief. Op de aparte steen: Van Zijne patiënten en vrienden.

(1-666 en 1-667).

Familie **Walter**

Hoewel dokter Thomas Walter (1792-1866) niet op deze begraafplaats ligt moet hij hier wel worden genoemd vanwege zijn belang voor Apeldoorn zowel als vanwege het feit dat enkele van zijn kinderen als notaris ook veel voor Apeldoorn hebben betekend.

In 1814 werd de toen 22-jarige Thomas Jan Walter, "Med. en Chir. Dr.", door de Gouverneur van Gelderland aangesteld tot ambtsmedicus voor Apeldoorn. Hij vestigde zich als apotheekhoudend arts aan de Dorpsstraat. Dokter Walter was getrouwd met Wilhelmina Gunningh, de oudste dochter van J.H. Gunningh, oud-maire en papierfabrikant op De Vlijt.

Omstreeks 1830 begon men bloedzuigers te gebruiken bij het aderlaten, een ingreep die bij veel ziekten een goede uitwerking zou hebben.

Dokter Walter begon daarom in 1834 op Nagelpoel een grote kwekerij van bloedzuigers.

(NB: In het woordenboek van van der Aa staat: In 1834 is door dokter Walter opgericht een "kwekerij van bloedzuigers, die onderscheidene bunders land beslaat en waar de vijvers, een ijskelder en vele andere middelen tot aankweeking en verzending dezer dieren dienende, der bezichtiging waardig zijn").

Enkele notarissen

–36– (1-667. 1918).

In dit graf zijn begraven zoon Wilhelm en kleinzoon Jan van dokter **Walter**.

Wilhelm (1836-1918) was notaris. Hij had acht kinderen; Wilhelm, Jan, Louis, Herman, Arnold, August, George Frederik en August Wilhelm.

Deze notaris Wilhelm Walter liet in 1892 het huis bouwen waarin nu

het restaurant "De Wilde Pieters" is gevestigd. Deze notaris had evenals zijn vader veel invloed in Apeldoorn. Hij stelde de grond beschikbaar aan de Sprengenweg waar het eerste Apeldoornse ziekenhuis is gebouwd, geopend in 1886.

–37– (1-666. 1941).

In het naastliggende graf werd in 1941 de urn bijgezet van een andere zoon van Wilhelm, notaris Herman T.T. Walter. In 1969 werd daar ook geplaatst de asbus van zijn echtgenote, Cornelia E.J.P. Pichot van Slijpe, zij was 91 jaar geworden.

–38– *) (1-67. 1905).

Notaris Reinhard A. **van de Poll** met vrouw en dochter.

Op het graf een gebroken zuiltje op hoge hardstenen sokkel.

Het hekwerk heeft geprofileerde ijzeren hekpalen met granaatappelbekroningen.

–39– *) (1-678. 1930).

Notaris Johan Hendrik **van de Poll** en zijn echtgenote. Hij is de zoon van notaris Reinhard van de Poll.

Het graf is art deco. De staande steen met trapsgewijs uitspringende motieven is kenmerkend voor Amsterdamse school/art deco. In de top bloemmotieven. Op het graf staat een grote koperen schaalop natuurstenen voet.

–40– (1-810. 1945).

Jhr. Jacob F. **van Beijma thoe Kingma** (Friese adel, Indisch pensioen) werd hier in 1945 begraven. Hij was de broer van Jhr. Coert van Beijma thoe Kingma, oud-notaris uit Oldeberkoop, die woonde aan de van Rhemenslaan.

In 1959 werd in dit graf ook bijgezet Jvr Remelia GC van Beijma thoe Kingma.

–41– (1-809. 1927).

Jhr. Petrus **van Beijma thoe Kingma**. Hij woonde aan de Paslaan. In dit graf ligt ook zijn dochter, Jvr Alida van Beijma thoe Kingma, die was geboren in Djember op Java.

Bekende namen in Apeldoorn

–42– *) (1-75/76. 1902).

Jhr. E.A. **Teding van Berkhout**, Kolonel der Infanterie en echtgenote E.C.J. Roeloffs, notarisdochter. (In Hoog Soeren, achter het Zusterhuis, ligt het huis De Roeloffskamp, waar nog lang een kleindochter, Mevr. Coevoet-Teding van Berkhout woonde.) In dit graf ligt ook een zoon, Emile Carel.

Dit zijn de ouders van Jhr Jacob Johan Teding van Berkhout, de eerste commandant in de KW III-kazerne, commandant van I-Regiment Huzaren Motorrijders die vocht in Wassenaar en overleed in concentratiekamp Natzweiler. Hij was getrouwd met een dochter van burgemeester H.P.J. Tutein Nolthenius.

Het graf bestaat uit een groot driehoekig vak met hardstenen zerk, een bakstenen voetsmuur met prachtig gietijzeren hekwerk.

–43– *) (1-303. 1910).

Marten **Berghorst**. Naamgever van Huize Berghorst. Hij liet het terrein aan de Loseweg na voor een jongensweeshuis. Dit werd gebouwd door architect van Driesum. Het huis werd later een bejaardentehuis en wordt nu een appartementencomplex.

Het graf bestaat uit een schuin oplopende hardstenen zerk, met een eenvoudig ijzeren hekwerk.

–44– *) (1-310/311. 1908).

Familiegraf van de familie **van Regteren Altena**.

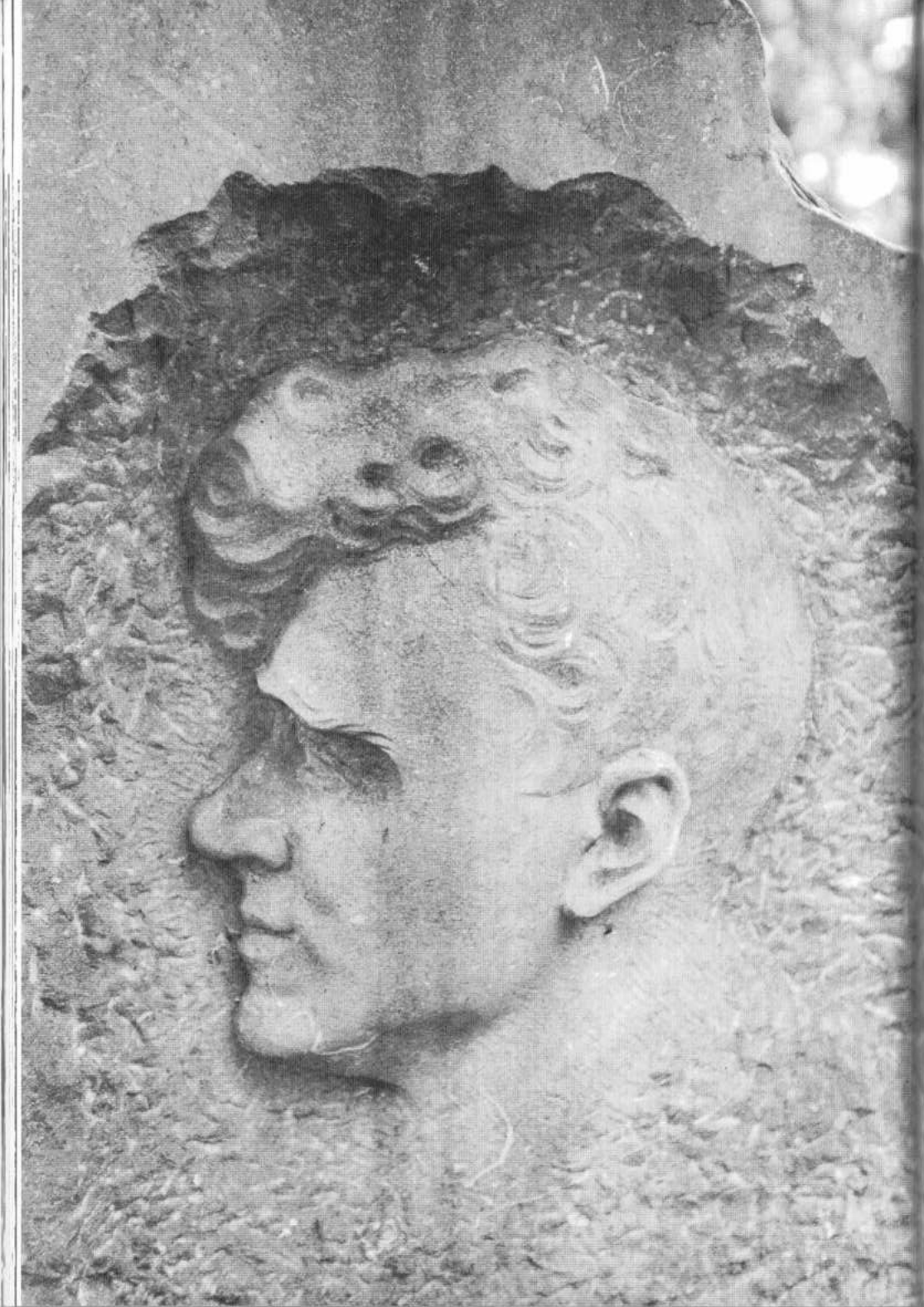
Mr Johan Quirijn van Regteren Altena overleed in 1915, zijn echtgenote G.M. Jónkers in 1910.

Deze bekende Apeldoornse patriciërsfamilie woonde op Berkenstein aan de Loolaan. Het was een zeer kunstzinnige familie.

Zoon Martinus van Regteren Altena was kunstschilder, leerling van Jan Veth. Hij overleed in 1908.

Dochter Marie (Maria Angelina), geboren 1868, werd eveneens kunstschilder. Zij had een atelier in Hoog Soeren en verbleef van 1897 tot 1917 in Apeldoorn bij haar ouders aan de Loolaan. Later werd zij bekend als een van de acht "Amsterdamse Joffers". Haar specialiteit was het stilleven.

De in 1864 geboren dochter Helena trouwde met Jhr. Dirk Bas Backer, de bloemist.

—45— (2-1211. 1938).

Anthony **Post Greve**. Dit is de vader van Gerard Post Greve, de kunstenaar die na de bevrijding het eerste oorlogsmonument bij de Grote Kerk heeft gemaakt. Samen met Wim Helder richtte hij na WO II de Apeldoornse Teken- en Schilderschool op.

—46— *) (2-694-?).

H.W. **Sonneman**. Hij was kapelmeester bij het 7e Regiment Infanterie van 1844 tot 1887.

Op een forse hardstenen sokkel staat een wit marmeren obelisk met harp in reliëf.

De broers Schoch

Leden van twee families Schoch hebben hier vooraanstaande posities bekleed. De broers Carl Ferdinand en Johan Gustav Ulrich Schoch hebben beiden in Apeldoorn gewoond.

—47— *) (1-659).

Carl Ferdinand **Schoch**. Hij werd officier bij de artillerie. Carl sloot zich later aan bij het Leger des Heils (LdH). Hij was getrouwd met Henriette C.W. de Ravallet. In 1897 kwam het gezin naar het Wilhelminapark in Apeldoorn. In het graf ligt ook begraven zoon Gustaaf (1877-1968).

—48— (1-657).

Johan Gustav Ulrich **Schoch**. De jongste van de twee broers. Hij werd eveneens officier bij de artillerie. Hij trouwde met Jonkvrouwe Margaretha Gevers Deynoot.

In 1900 kwam hij als gepensioneerd generaal-majoor titulair van het KNIL in Apeldoorn. Het gezin vestigde zich aan de Vijverlaan, later Oranjelaan.

Een dochter, Anna Louisa, werd in Apeldoorn voor Koningin Wilhelmina directrice Particuliere Zaken voor Het Loo en Omstreken. Dat betekende onder meer dat zij, samen met de Koningin, de sociale en geestelijke zorg voor bosarbeiders behartigde, onder andere vanuit de zogenaamde zusterhuizen (in Hoog Soeren is dat huis nog te vinden). Later werd zij hoofd van de huishouding van Prinses Juliana op 't Waelre bij Katwijk.

Helaas is het grote kruis dat op het graf stond stukgevallen en ligt nu plat.

Schoch en van der Lubbe

Een zoon, Constant Ferdinand Arnold Schoch, studeerde een paar jaar in Duitsland. In 1932 ging hij naar Berlijn.

De Rijksdag in Berlijn werd op 27 februari 1933 in brand gestoken. De nazi's beschuldigden Marinus van der Lubbe daarvan.

Een Duitse onderzoeker, Hersch Fischer, beweert dat van der Lubbe onschuldig was en dat mogelijk de kleinzoon van de generaal, Constant Schoch, bij de brand was betrokken.

De vraag of hij iets met de Rijksdagbrand te maken had is nog steeds onbeantwoord.

—49— (1-849. 1925).

In dit graf liggen Jhr. August *Dirk* en Jhr. Willem **Bas Backer**.

twee zoons van Jhr. Dirk Bas Backer en Julia Gallé. August Dirk Bas Backer (1869-1925) ging in 1902 naar Rotterdam, kwam in 1908 terug en ging toen in pension bij juffrouw Bleeker op Loolaan 24. Hij was vrijgezel en overleed in 1925.

Willem (1862-1932) Bas Backer was gemeente-ontvanger/notaris.

Beiden waren zonen uit het tweede huwelijk van burgemeester

Jhr. Mr. Dirk Bas Backer met Julie E Gallé.

De burgemeester was eerder getrouwd geweest met Johanna A.M.P. Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg.

—50— (2-256. 1913).

Paulus B Bruyn **van Rozenburg**, 79.

Deze luitenant-kolonel der Infanterie b.d. had, na zijn vroege pensionering, een groot aantal functies in de Apeldoornse samenleving. Hij bewoog zich zowel op politiek terrein (volksonderwijs, belastinghervorming, schooltoezicht) als in de journalistiek. In 1894 nam hij het initiatief tot de bouw door de Oranjestad van Orde van arbeiderswoningen op het Hofveld, het eerste sociale woningbouwproject in Apeldoorn. Hij was betrokken bij de oprichting in 1915 van woningbouwvereniging De Goede Woning. Hij zat in veel besturen, zoals van de VVV die in 1887 was opgericht, van het kinderziekenhuis Mary, de sociëteit etc.

Invloeden van Nederlands-Indië in Apeldoorn

In Apeldoorn zijn veel sporen te vinden van het koloniale verleden.

De opening van het Suez-kanaal bracht Nederlands-Indië veel dichterbij. Tijdens lang verlof kon nu de reis naar het moederland worden gemaakt.

Voor veel verlofangers en terugkerende landgenoten bleek Den Haag een grote aantrekkingskracht te hebben. Maar andere streken en steden waren eveneens in trek.

Apeldoorn trok ook velen aan, vooral door de aanwezigheid van paleis Het Loo, de tweede residentie van het koningshuis. Ook de fraaie omgeving en de gezonde lucht, evenals de lage grond- en huurprijzen, de aanleg van de spoorlijn en de scholen zullen invloed hebben gehad op de beslissing om Apeldoorn als tijdelijke of blijvende woondplaats te kiezen. Toen er ook nog een paar prachtige parken kwamen met ruimte voor villabouw werd Apeldoorn de stad van "pension en pensioen". De welgestelden woonden veelal in grote villa's aan de Loolaan en in de parkenbuurt. De huizen kregen vaak een Indisch aanzien met serres en waranda's.

De middenklasse vestigde zich veelal aan de andere kant van de Loolaan, omgeving Soerenweg, Bosweg, Hortenselaan. De laag daar weer onder vestigde zich veelal in de omgeving van het centrum. Volgens de heren Haans en Frank van het MAB is het succes van de aanleg en verkoop van de villa's in het Oranjepark en het Wilhelminapark vooral te danken aan de eerste generatie Indigangers die uit de koloniën terugkeerden. De tweede generatie had zich kennelijk minder kunnen verrijken.

Tussen 1925 en 1950 ontstond daardoor om die parken heen een dichtere bebouwing met kleinere villa's (Prinsenpark) en ruime middenstandswoningen (van Heutszlaan/Vijverlaan etc).

De ontwikkeling in de dertiger jaren van het villapark Marialust, door de exploitatiemaatschappij van W. ten Tuynte, had weinig succes, slechts een klein deel daarvan is uitgevoerd.

—51— *) (1-45/46. 1903).

Familie **de Fiellietaz Goedthart**, een patriciërsfamilie.

De in 1765 in Maastricht geboren Gaspar Martin Goedthart, oud officier in Hollandse dienst, trouwde met de in Batavia geboren Jeannette Wilhelmina (Guillelmine) Marie de Fiellietaz. Zij was een

dochter van de uit Zwitserland afkomstige "onderkoopman" Pierre Jean de Fiellietaz die geëligeert Gouverneur van Malakka was.

Hun zoon, Mr. René L. de Fiellietaz Goedhart, geboren in 1807, kwam in 1855 naar Apeldoorn met zijn vrouw Antoinette van Dam van Isselt en hun zoon Edmond Willem, geboren 1845.

René de Fiellietaz Goedhart was grootgrondbezitter en eigenaar van het landgoed Maria's Lust. Hij verkocht dit aan een consortium die wegen aanlegde, percelen te koop aanbood en villa's bouwde.

Edmond Willem trouwde met Giliane Steffers. De familie woonde aan de Regentesselaan.

Edmond Willem de Fiellietaz Goedhart was als kapitein commandant van de 1e Compagnie Landstorm. Ook hij was grondbezitter, in 1895 verhuurde hij een paar percelen bouwland.

In 1903 overleed zijn vrouw. Een paar jaar later, toen zijn laatste kind uit huis was, ging hij naar Amsterdam. Hij overleed daar in 1913 en werd in Apeldoorn begraven.

1-256; 1-259; 1-465. (52,53,54)

De familie **Daëndels** en Apeldoorn

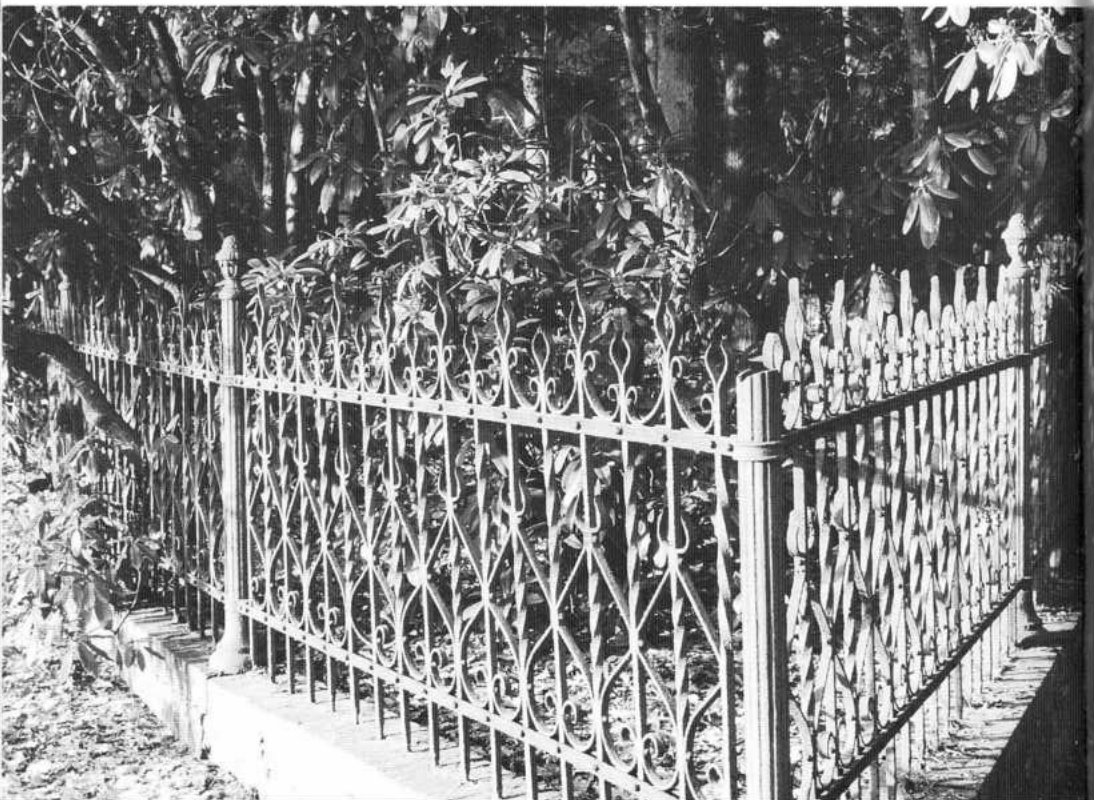
Al sinds 1856 wonen er afstammelingen van de beroemde (en beruchte) Herman Willem Daendels in Apeldoorn. De oud-generaal en oud-Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië is geboren in Hattem in 1762. Hij trouwde in 1788 met het Hattemse meisje Aleida Elisabeth Reiniera van Vlierden. Van de 15 kinderen die zij kregen hebben er vier voor een nageslacht gezorgd, en wel:

A. Twee dochters:

1. Petronella, geboren 1790. Zij trouwde met Charles van Braam, burgemeester van Hattem.
2. Dochter Josina M, geboren 1795, trouwde met William Grenfell. Een dochter van dit paar trouwde met Willem Baron van Ittersum. De weduwe woonde later in Apeldoorn aan de Emmalaan 10 en overleed in 1913.

B. Twee zons.

1. Constant Jacques Daendels (1798), werd koopman in Semarang in Nederlands-Indië, waar zijn vader Gouverneur Generaal was. Hij trouwde 1) met de Maleise S(a)eppa. Hun zoon Egbert August (1830)

Het graf van
baron Van
Heeckeren van
Brandenburg.

werd gewettigd in 1845, kwam naar Nederland en woonde in Hattem op De Hezenberg.

Constant Jacques hertrouwde met de Chinese vrouw Boele.

–52– *) (1-256).

De zoon van dit paar, Henry Thierry (1837, eveneens gewettigd in 1845), trouwde met Elisabeth L. Warren. Zij kwamen in 1880 naar Apeldoorn en vestigden zich op het landgoed de Veenkamp aan de Mecklenburglaan, dat zij door de tuinarchitect Copijn in landschapsstijl lieten inrichten.

Zij kregen vier kinderen. Hun dochter Constance Jacqueline Elisabeth ligt samen met haar ouders in graf nummer 1-256.

De zoon Egbert August Daendels (1868), trouwde met Petronella Middendorp. Hun dochter, Elisabeth Marie (1919), woont nog steeds op de Veenkamp.

2. August Derk Daendels (Hattem 1803). Hij ging eveneens naar Nederlands-Indië en werd assistent-resident van Modjokerto. Hij trouwde met Maria Gallé uit Zwolle. Het paar kreeg vijf kinderen. Na het overlijden van zijn vrouw hertrouwde August Derk met Petronella Egberta Bisschop.

–53– *) (1-299).

August Derk overleed in 1853. Zijn weduwe ging in 1856 naar Apeldoorn met vier van de vijf kinderen, Constance J.H. (17), Louise M. (14), Julie E. F. (12) en Constant J. van 10 jaar.

De dochters Constance J.H. en Julie E.F en de zoon Constant Jacques overleden alle drie in Apeldoorn en zijn begraven in graf nummer 1-299.

Op dit graf een staande steen op een rustiek gehouwen sokkel van hardsteen. Rond het graf staat een fraai smeedijzeren hekwerk in Jugendstil met ronde hoeken. (Louise was al in 1858 overleden en begraven op de oude begraafplaats aan de Loolaan).

Roosegaarde Bisschop/Daendels

Het vijfde kind van August Derk Daendels, de toen 19-jarige Aleida Elisabeth Reiniera (Betsy), trouwde in 1856 in Soerabaja met Mr. Philippus J. Roosegaarde Bisschop. Dit paar kreeg een groot aantal kinderen waarvan enkelen thee- en tabaksplanter werden.

(NB: Hella Haasse schreef over deze families de bijzonder interessante

roman "Heren van de Thee").

Philippus J. Roosegaarde Bisschop, inmiddels vice-president van het Hoogerechtshof, overleed in 1882 en werd begraven in Soerabaja. De weduwe Betsy Daendels kwam in 1901 in Apeldoorn terug bij haar broer en zusters.

Zij overleed in maart 1907 en werd begraven op de oude begraafplaats aan de Loolaan.

—54— (1-465). *Een familiegraf.*

In 1923 werd de oude begraafplaats gesloten. In 1929 werd Betsy Roosegaarde Bisschop-Daendels op de nieuwe begraafplaats aan de Soerenseweg herbegraven in dit familiegraf.

In 1930 werd hier ook bijgezet de in 1910 overleden zoon Jan Herman. In 1976 tenslotte werd Philippus Roosegaarde Bisschop, de man van Betsy Daendels, van Soerabaja overgebracht naar het graf waar zijn vrouw en zoon al rustten.

De kinderen van weduwe Betsy hadden een hechte onderlinge band en daardoor ook sterke banden met Apeldoorn, waar hun moeder van 1901 tot haar overlijden in 1907 woonde, en een paar tantes. Enkele voorbeelden:

Haar zoon Philip Johan, directeur Java-China-Japanlijn uit Hongkong trouwde in 1903 in Apeldoorn.

Enkele van de kinderen kwamen ook met lang verlof naar Apeldoorn, zoals de zoon August Dirk van eind 1901 tot april 1903. In 1904 waren hier de zonen Constant Jacques en Constant Henri.

Telanak. Dochter Jenny trouwde in 1878 in Indië met de theeplanter Rudolf Kerkhoven. Hij was van de familie die heeft gewoond op Hunderen in Twello. Rudolf was in 1871 met het klipperfregatschip *Telanak* naar Indië gekomen.

De naam *Telanak* van het huis dat vroeger stond aan de Loolaan hoek Bosweg kan wel slaan op dit schip, waarmee in die tijd ongetwijfeld velen een reis van/naar Indië hebben gemaakt.

Leden van de familie Kerkhoven woonden in Apeldoorn aan de Loolaan.

NB: Augustus Eugenius Kerkhoven, geboren in 1858, trouwde met Maria Harders die in 1872 in Trogong op Java was geboren. Hun kinderen Cateau (1895) en August (1903) werden beiden geboren

in Bandoeng op Java.

Het gezin van A.E. Kerkhoven kwam in 1906 van Indië naar Apeldoorn. Zij gingen wonen op de Loolaan AA 52 (het huis *Telanak*).

Kerkhoven staat in het bevolkingsregister te boek als directeur van de op Java gevestigde NV Plantage Ardja Sari.

In 1911 is Kerkhoven gekozen tot voorzitter van de Sociëteit aan de Kerklaan. Hij blijft dat tot 1920 als het gezin terug gaat naar Indië.

Na een jaar, in 1921 dus, komen ze terug naar Apeldoorn waar ze gaan wonen op het adres AA9.

In 1923 tenslotte verhuist het gezin naar Den Haag. Zoon August gaat dan naar Deventer (Lees ook: "Heeren van de thee" van Hella Haasse).

—55— *) (1-315/316. 1906).

Baron **Van Heeckeren van Brandsenburg.**

Op dit graf staat een imponerend grafmonument. De engelen zijn in 1906 gemaakt door de fa. B. Tax uit Amsterdam. Op het graf staan diverse symbolische motieven, zoals urn, triomfboog, gebroken zuiltje, zon, en de engelen. Op het graf ligt nog een ronde bloementrommel.

Op de deksteen staat: Hier rust Lambertus Baron van Heeckeren van Brandsenburg ...overleden te Apeldoorn in 1913...

Op de zerk is een open ruimte waar kennelijk de naam had moeten komen van de barones, want daar weer onder staat:

- en hun eenigste zoon Lambertus baron van Heeckeren van Brandsenburg, geboren te Apeldoorn 1886, cadet korporaal van de cavalerie, overleden te Brummen op 9 juli 1906 door een val van zijn paard.

Dat is een erg trieste geschiedenis, de dood van een veelbelovende 19-jarige jongeman, enige zoon uit een oud adellijk geslacht.

Burgemeester H.P.J. Tutein Nolthenius bracht deze bijzonder nare boodschap over. De gepensioneerde adjudant en zijn vrouw hebben dit prachtige monument gesticht, wat eigenlijk hun financiële middelen te boven ging.

De weduwe, Jacomina Cornelia Sara Tissot van Patot is na het overlijden van haar man weer naar Nederlands-Indië gegaan. In 1931 vestigde zij zich weer in Apeldoorn, waar ze in 1934 overleed en werd bijgezet in het familiegraf. Er waren kennelijk geen verwanten, er was niemand die er voor zorgde dat ook haar naam op de grafsteen kwam.

Over dit opvallende grafmonument is in Apeldoorn al veel te doen geweest. In 1950, 1978, 1985 en 1986 kwam de zaak ter sprake bij pogingen het college te bewegen de hier aanwezige historisch belangrijke graven en in het bijzonder het graf van de jonge baron van een zekere ondergang te redden. Aangezien er geen familie meer is hangt het behoud van dit monument af van de gemeente. Daarin schijnt nu een wending ten goede te zijn gekomen.

Onderwijs

–56– *) (1-141. 1915).

Gerard **Overdijkink**, “in leven hoofd der school van Z.M. Koning Willem III en H.M. Koningin Emma der Nederlanden” staat op het tekstpaneel tussen de zware pilasters. Op het basement staat nog: “zijne dankbare leerlingen en oudleerlingen”, en op de toegevoegde steen staan de namen van vrouw en zoontje.

Overdijkink was in 1893 de opvolger van D.C.L. Neelmeijer. Hij was al sinds 1877 aan de school verbonden.

–57– (1-726. 1923).

Ietsje **Kooistra**.

Op 17 oktober 1896 werd in Apeldoorn de zevende “Rijksskweekschool voor onderwijzeressen” in Nederland opgericht. De “leerschool”, een lagere school waar de praktijklessen werden gegeven, is opgericht in 1900.

De eerste directrice van deze school was mej. I. Kooistra. Zij gaf tot 1914 zelf ook les in pedagogie en lezen. Zij werd in 1915 opgevolgd door mej. J. Lieftinck. Na haar overlijden in 1932 werd mej. Lieftinck in hetzelfde graf bijgezet.

In 1932 wilde de minister de school opheffen. Na een storm van protest van de burgerij is de minister gezwicht, de opheffing ging niet door. Zoals we weten heeft een later minister zich niet om laten praten, de Paedagogische Academie verdween uit Apeldoorn.

Naar Ietsje Kooistra is enkele jaren geleden een straat vernoemd.

Een Apeldoornse prinses?

–58– *) (1-322. 1908).

Auguste Marie **Thérèse de Bourbon**.

Volgens het opschrift op de plat liggende steen ligt hier begraven Auguste Marie Thérèse de Bourbon, Princesse de France, veuve de E.C. le Clercq. Wie was deze prinses, en was ze wel een prinses?

De Franse koning Lodewijk XVI en Marie Antoinette werden in 1793 onthoofd. Hun zoon Louis Charles (die officieel is overleden op 8 juni 1795), zou door koningsgezinde Fransen in de Temple, waar hij gevangen werd gehouden, zijn verwisseld met een ander kind en in veiligheid gebracht.

In 1810 maakte Carl Wilhelm Naundorff in Berlijn bekend dat hij Lodewijk de XVIIe was, waarmee het Naundorff-mysterie begon dat de wereld tot voor kort in de ban hield.

Naundorff heeft na 1833 in Frankrijk gewoond. Hij veroorzaakte daar zoveel moeilijkheden dat hij in 1836 is uitgewezen naar Engeland.

In januari 1845 kwam Naundorff naar ons land. Hij presenteerde zich als uitvinder op militair gebied en maakte hier veel indruk. Daardoor kreeg hij een lucratief contract aangeboden als directeur van een technisch atelier in Delft. In augustus van datzelfde jaar overleed hij echter vrij plotseling. Typhus, zegt de dokter, vergif zeggen sommigen.

Koning Willem II geloofde kennelijk het verhaal dat deze Naundorff Lodewijk XVIIe was, want hij heeft toestemming gegeven om in de overlijdensakte op te nemen dat “...op 10 augustus 1845 is overleden Charles Louis de Bourbon, hertog van Normandië (Lodewijk de Zeventiende), bekend geweest zijnde onder de naam van Charles Guillaume Naundorff, geboren op het kasteel van Versailles...”. Alle afstammelingen van Naundorff verkregen hierdoor het recht de naam Bourbon te dragen.

Naundorff/Lodewijk XVII had zeven kinderen. Een daarvan was “onze” Auguste Marie Thérèse die op 16 mei 1835 in Dresden was geboren. In 1902 kwam deze Bourbon als 67-jarige weduwe van E.C. le Clercq uit Hontenisse naar Apeldoorn. Bij de burgerlijke stand staat ze ingeschreven aan de Hoogeweg L 46. Met haar was meegekomen de 22-jarige dienstbode Elisabeth Been, die al in 1903 naar Amsterdam vertrok. De “Princesse de France” is later verhuisd naar Wormen. Na haar overlijden in november 1908 werd zij begraven in het derde

De tand des tijds.

klas graf nummer 3-295.

Na enkele maanden werd de prinses herbegraven, nu in het eerste klas graf, nummer 1-322. Naar men fluistert gebeurde dat op last van Koningin Wilhelmina. Daarvan zijn geen bewijzen. Integendeel kun je zeggen, want dit tweede graf staat op naam van Henri Jean Edouard, Prince de Bourbon, en dat is de zoon van haar jongste broer. Dat de prinses in 1908 van de armen zou zijn begraven lijkttemeer onwaarschijnlijk, omdat het derde klas graf twee jaar later nog op naam stond van de familie le Clercq en dus kennelijk een eigen graf was. In 1910 werd in dat nummer 3-295 de 88 jaar oud geworden J.C. le Clercq begraven, een familielid van haar overleden man. Hij woonde niet in Apeldoorn, en stond dus ook niet ingeschreven in de Apeldoornse burgerlijke stand.

Onderaan op de deksteen staat: "Les amis de la survivance". De steen is vermoedelijk een geschenk van aanhangers van de toen bestaande "Parti de la Survivance", de Franse "overlevingspartij" van mensen die geloofden dat Lodewijk XVII in 1795 niet was gestorven maar voortleefde als Naundorff. Die partij wilde de Bourbons weer op de troon.

Naar de ware identiteit van Naundorff is, op verzoek van Dr. Petrie uit Groningen, die in zijn proefschrift totde conclusie kwam dat Naundorff een oplichter was, een DNA-onderzoek gedaan door Professor Cassiman in Leuven.

Het resultaat daarvan was negatief voor Naundorff / Lodewijk XVII. Hij was inderdaad een oplichter. Dat speelde hij echter zo goed dat zelfs zijn kinderen geloofden dat zij afstammelingen waren van Lodewijk XVII en dus recht hadden op de Franse troon. De laatste overlevende van die kinderen was 'onze' Auguste Marie Thérèse.

In het jaar 2000 is tenslotte ook nog een DNA-onderzoek gedaan met het hart van de in de Temple overleden jonge prins Louis Charles. Dit hart was na het overlijden van de Dauphin uitgenomen door de arts. Het resultaat van dit onderzoek wees uit dat dit wél het hart van een Bourbon was. De jongen bleek dus niet te zijn verwisseld met een andere jongen zoals aanhangers van die theorie beweerden.

Het raadsel is dus weliswaar opgelost, maar het graf blijft hierdoor historisch natuurlijk wel erg interessant.

Overigens gaan de huidige nazaten van Naundorff nog steeds door met hun strijd voor erkenning. Het "Institut Louis XVII" geeft ook een kwartaalblad uit waarin stevast wordt gesproken van Zijne Koninklijke Hoogheid (Son Altesse Royal) Charles de Bourbon, die onder die titel ook altijd een inleiding schrijft.

Zijn "familiewapen" staat daar dan bij afgedrukt. Alle wetenschappelijke onderzoeken worden door 'S.A.R' en het 'Institut' naar het rijk der fabelen verwezen.

NB: Het is toch wellicht mogelijk dat koningin Wilhelmina iets met de herbegrafenis te maken had. Volgens de heer Zoete zou bode Muis vanwege de koningin opdracht hebben gegeven tot de herbegrafenis op deze eerste klas plaats. Het graf staat echter wel op naam van haar neef. Dat raadsel blijft dus nog bestaan. Uit brieven van Augusta Marie Thérèse zelf blijkt wel dat er, overigens tot haar grote teleurstelling, nooit contact is geweest met de koningin.

–59– (1-673. 1920/1943).

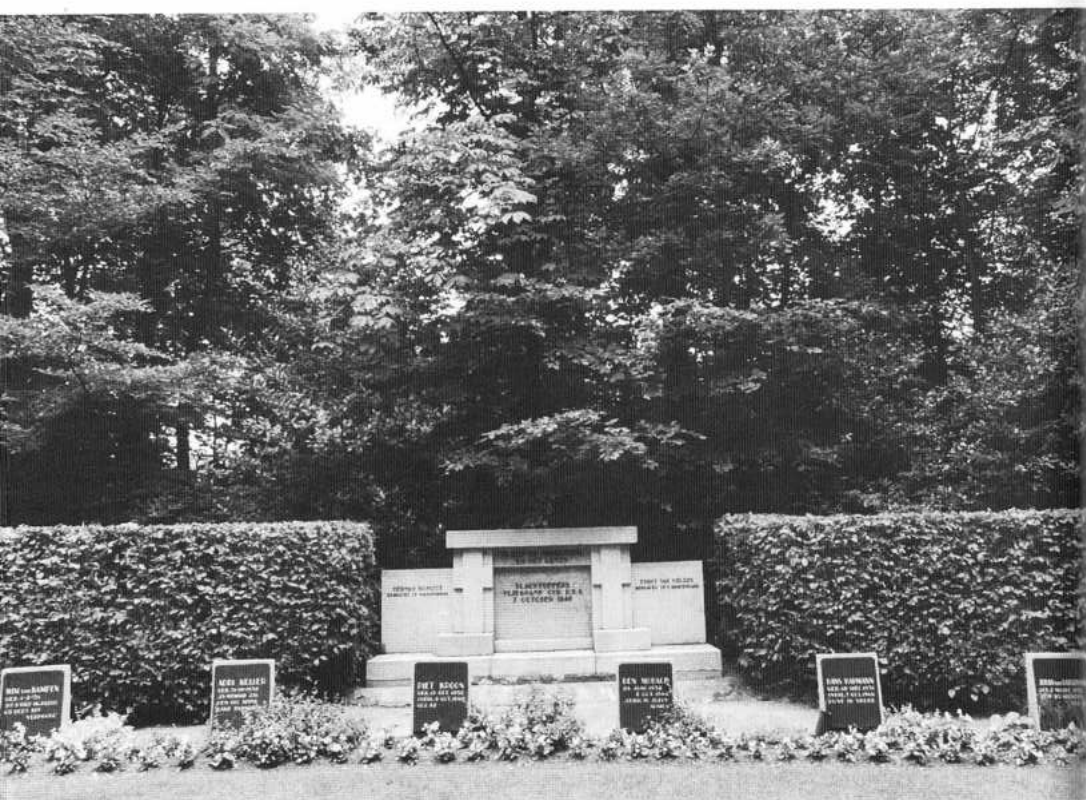
Louis R.H. **Dobbelmann**.

In 1943 werd hier in het familiegraf bijgezet de 32-jarige Louis R.H. Dobbelmann. De familie Dobbelmann (van de zeep) kwam in 1911 naar de Greutelseweg 61 in Apeldoorn.

Silbertanne-moord

De zoon, Louis R.H. (Lutje), geboren in 1911, werd op 16 oktober 1943 op de stoep van het huis door de nazi's doodgeschoten. Het betrof hier een van de eerste Silbertanne-moorden. Silbertanne was de naam van een door Rauter ingevoerd systeem van sluipmoorden op willekeurige vooraanstaande goede Nederlanders, ter vergelding van verzetsdaden. Op zijn begrafenis werd onder andere het woord gevoerd door Mr. A.R.P. Mees, een vriend van de familie, die daarbij zijn mening omtrent de bezetter en diens praktijken niet onder stoelen of banken stak.

Een jaar later werd ook Mr. A.R.P. Mees op de stoep van zijn woning aan de Genistalaan/Bosweg doodgeschoten, eveneens als slachtoffer van "Silbertanne".

-60- *) (1-386/444).

De vliegtuigramp van 1946

Op maandag 7 oktober 1946, werd een groot aantal Apeldoornse families in diepe rouw gedompeld. Een vliegtuig van de MLD (Marine Luchtvaart Dienst), een zogenaamde Firefly, stortte neer op de gymzaal van de Christelijke Hogere Burger School aan de Jachtlaan.

Bij het ongeval kwamen 22 leerlingen van de tweede klas van de HBS om het leven, evenals de piloot. Diens moeder overleed aan een hartaanval. Twintig van de 22 slachtoffers zijn hier bij elkaar begraven. De graven liggen links en rechts van het centrale gedenkteken, waarop ook de namen genoteerd staan van de twee leerlingen die elders zijn begraven. De piloot, de jonge, enthousiaste, avontuurlijk ingestelde Apeldoornse sergeant vlieger Max Christern, was bezeten van de vliegerij.

Al voor de oorlog was hij veel op Teuge te vinden, hij was ook een enthousiast zweefvlieger. Na zijn militaire opleiding bij de marine luchtvaartdienst waren hem de 'wings' opgespeld door Prins Bernhard zelf.

Max wilde naar Indië om als vlieger geplaatst te worden op het vliegdekschip de Karel Doorman, toentertijd de trots van de marine. In de eerste week van oktober 1946 had de Apeldoornse piloot daarvoor de tropenkeuring ondergaan, en hij wachtte met spanning de uitslag van die keuring af.

Het weekeinde van 5 en 6 oktober bracht hij door bij zijn moeder aan de Ribeslaan. Op 6 oktober 's avonds ging hij terug naar zijn onderdeel. In de vroege ochtend van maandag 7 oktober kreeg Max daar het voor hem bijzonder heuglijke bericht dat hij was goedgekeurd voor de tropen, zódat zijn liefste wens in vervulling kon gaan. Diezelfde maandag kreeg hij opdracht voor een solo oefenvlucht met zijn Firefly. Hij vloog toen naar Apeldoorn. Na een paar rondjes boven de markt vloog hij naar zijn ouderlijk huis bij de Jachtlaan.

Wat er toen precies is gebeurd is niet duidelijk. Of er iets met het toestel niet in orde was? Wilde hij indruk maken? In ieder geval vloog het toestel volgens ooggetuigen op een gegeven moment zo laag dat het bijna tegen de klokke-toren van de school vloog. Om die te ontwijken maakte het toestel een scherpe bocht, waardoor een van de vleugels tegen de hoek van de school kwam. De benzinetank aan de vleugeltip vloog in brand, brak af en viel brandend door het dak van de gymzaal, met de genoemde rampzalige gevolgen. De Firefly stortte vlak bij de school neer.

In 1987 verscheen over deze ramp een gedenkboek. Het bevat een aantal bijdragen van getuigen en anderen, illustraties van de hand van Harry Meek en veel indrukwekkende foto's.

Namenlijst van de slachtoffers:

J. Boks	W. van Kampen
F.A.C. Bos	M.A. Keller
R. de Bruyn	P. Kroon
G. van Dalen	M.J. van Gogh
J. van Oorspronk	
H. A. Hahmann	H. Scholten
J.F. Hartman	R.J.W. Siebelink
G. van den Hoef	G. Stigter
W.M.J.A. van den Hurk	P. Weerman
K.A.J. Jonker	A.J. Zwerus

Elders werden nog begraven:

H.H. Schuite in Hardenberg en A.P. van Velzen in Den Haag.

Geraadpleegde literatuur

Geraadpleegde bronnen en literatuur:

Ach Lieve Tijd, twaalf eeuwen Apeldoorn

Apeldoorn, voorbij....: A. Steeman

Archiefstukken gemeente-archief Apeldoorn

Begraven en begraafplaatsen, Teleac

De dood onder ogen: R. Spruit

Gedenboek 100 jaar Nieuwe Oosterbegraafplaats Amsterdam

Inventarisatie en waardebeoordeling, rapport van het MAB Nijmegen

Met het oog op de dood: Ph. Ariès

Colofon:

Uitgave:

gemeente Apeldoorn

Tekst:

Ton Steeman

Druk:

Felua-groep, Apeldoorn

Vormgeving:

Vormvisie BNO Apeldoorn

Fotografie:

gemeente Apeldoorn, Roel Veenhuizen

100 jaar Nieuwe Begraafplaats aan de Soerenseweg

Aanvullingen bij de tweede druk.

April 2002

A. Twee nieuwe gedenktekens

Bij het betreden van de begraafplaats vallen links vooraan direct twee nieuwe gedenktekens op. De foto toont een van de twee gedenktekens. Het afgebeelde gedenkteken bestaat uit twee afzonderlijke stenen.

Zij zijn een herinnering aan de Apeldoorners die zijn gesneuveld of overleden in verband met de militaire acties in het voormalige Nederlands Indië en Nieuw Guinea. Hun namen en de eenheden waarbij zij dienden staan op de stenen vermeld.

De linker steen is geplaatst als herinnering aan de Apeldoornse dominee Herbert Timens, bijgenaamd de parachutistendominee. Tijdens de bezetting was Timens door de Duitsers opgepakt wegens ondergrondse activiteiten.

De titel Parachutistendominee kreeg Timens voor zijn verdiensten als veldprediker in Indonesië, waar hij bij het Korps Speciale Troepen werd opgeleid tot parachutist. Later ging Timens ook nog als veldprediker naar Korea, waar hij in 1951 is gesneuveld.

Bladzijde 50

-20- (1-825)

Jan B. Hugenholtz, ingenieur en koopman in steenkolen, later olie, bouwde aan de Molleruslaan het Huis De Hermitage. Het echtpaar kreeg 6 kinderen. In het naastliggende graf 1-826 is hun zoon Mr. Philip Reinhard Hugenholtz bijgezet. Hij was advocaat procureur in Goes en is in 1980 in Oosterbeek overleden.

Bladzijde 76

B. AANVULLING BIJ TELANAK

Augustus Eugenius Kerkhoven, geboren in 1858, trouwde met Maria Harders die in 1872 in Trogong op Java was geboren. Hun kinderen Cateau (1895) en August (1903) werden beiden geboren in Bandoeng op Java. Het gezin van A.E. Kerkhoven kwam in 1906 van Indië naar Apeldoorn. Zij gingen wonen op de Loolaan AA 52 (het huis Telanak).

Kerkhoven staat in het bevolkingsregister te boek als Directeur van de op Java gevestigde NV Plantage Ardja Sari.

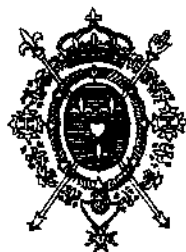
In 1911 is Kerkhoven gekozen tot voorzitter van de Sociëteit aan de Kerklaan. Hij blijft dat tot 1920, als het gezin terug gaat naar Indië. Na een jaar, in 1921 dus, komen ze terug naar Apeldoorn en gaan ze er wonen op het adres AA9. In 1923 tenslotte verhuist het gezin naar Den Haag. Zoon August gaat dan naar Deventer (Tropische landbouwschool?) (Lees ook: "Heeren van de thee" van Hella Haasse.)

Bladzijde 79/80

C. Het graf van Augusta Marie Thérèse de Bourbon

Naar de ware identiteit van Naundorff is, op verzoek van Dr. Petrie uit Groningen, die in zijn proefschrift had geconcludeerd dat Naundorff een oplichter moest zijn, een DNA-onderzoek gedaan door Professor Cassiman in Leuven. Het resultaat daarvan was negatief voor Naundorff / Lodewijk XVII. Hij was inderdaad een oplichter. Dat speelde hij echter zo goed, dat zelfs zijn kinderen geloofden dat zij afstammelingen waren van Lodewijk XVII en dus recht hadden op de Franse troon. De laatste overlevende van die kinderen was 'onze' Auguste Marie Thérèse.

VERITE JUSTICE HUMILITE

*Prince Charles Louis Edmond
de BOURBON*

In het jaar 2000 is tenslotte ook nog een DNA-onderzoek gedaan met het hart van de in de Temple overleden jonge prins Louis Charles. Dit hart was na het overlijden van de Dauphin uitgenomen door de arts. Het resultaat van dit onderzoek wees uit dat dit wél het hart van een Bourbon was. De jongen bleek dus niet te zijn verwisseld met een andere jongen, zoals aanhangers van die theorie beweerden. Het raadsel is dus weliswaar opgelost, maar het graf blijft historisch natuurlijk wel erg interessant.

Overigens gaan de huidige nazaten van Naundorff nog steeds door met hun strijd voor erkenning. Het "Institut Louis XVII" geeft ook een kwartaalblad uit waarin stevast wordt gesproken van Zijne Koninklijke Hoogheid (Son Altesse Royal) Charles de Bourbon, die onder die titel ook altijd een inleiding schrijft. Zijn "familiewapen" staat daar dan bij afgedrukt. Alle wetenschappelijke onderzoeken worden door 'S.A.R' en het 'Institut' naar het rijk der fabelen verwezen.

Bladzijde 80 tweede alinea.

Het is toch mogelijk dat koningin Wilhelmina iets met de herbegrafenis te maken had. Volgens de heer Zoete zou bode Muis vanwege de koningin opdracht hebben gegeven tot de herbegrafenis op deze eerste klas plaats. Het graf staat echter wel op naam van haar neef.

Dat raadsel blijft dus nog bestaan. Uit brieven van Augusta Marie Thérèse zelf blijkt wel dat er, tot haar grote teleurstelling, nooit contact is geweest met de koningin.